STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06034

BILDER UN GEDANKEN

Joseph Bovshover

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

צווייטע פערגרעסערטע אויפלאגע.

בילדער

— און —

גערענקען

— פון —

י. באוושאוער.

פערלאַג פון

ב. רודערמאַן

71 העַנבורי סטריט, ספיטאַלפיעלדס, לאָנדאָן, אי.

אוים דעם

טאגעבוך פון א פרוי.

צו וואָס זאל איך שרייבען אַ טאַגע-בוך? מיין לעבען איז אַ גאַנץ געוועהנליכעס און דאָך שיינט עס מיר, אַז איך וואלט קענען שרייבען און שרייבען, כאָטשע איך ווייס נאָך ניט אַקוראַט וועגען וואָס. איך בין ניט געבילדעט, און האב געלעזען נור איינִיגע ביכער. וואָס עס טהוט זיך אין דער וועלט, ווייס איך ווענִיג, כאָטשע איך ווייס מעהר, ווי אַנדערע פרויען אין מיין שטאַנד. וועגען פּרעכטיגע „דינער-פּאַרטיעס," וועגען גרענד-אָפּערעס, וועגען באַדע-פּלעצער אדער וועגען דער מאָדע וועלט, אין אלגעמיין קען איך זעהר ווענִיג רעדען. איך פערברענג מיינע טעג און וואכען אין דער געזעלשאַפט פון מיין מאַן און מיין קינד. מאַנכעס-מאל בעזוך איך אַ פריינד, מאנכעס-מאָל בעזוכט מיך אַ פריינד: דאָס איז אלעס. איך האב ליעב געזעלשאַפט, איבערהויפּט די געזעלשאַפט פון יונגע לייט; אָבער איך געפין ניט שטענדיג די געזעלשאַפט, וועלכע מיר געפעלט אַם בעסטען. מיין מאַן האט ניט זעהר ליעב געזעלשאַפט. פון דעסטוועגען ליעב איך איהם זעהר, דען ער ליעבט מיך.

איך הויב אָן צייטענווייז צו בענקען און ווייס ניט נאָך וואָס. עטוואָס אין מיין הערץ הויבט אָן צו גליהען און אין מיין מוח ברענט עס מיר — עס איז, דוכט מיר, שמערצפֿאָל, און דאָך זעהר אַנגענעהם. אימער, ווען איך בליק הערויס דורכ'ן פֿענסטער אויף דיא פֿערפורפורטע בערג און די גרינע פֿעלדער, וועלכע שלאָפֿען אינ'ם זונ־שיין, ווילט זיך מיר אַוועגפֿליהען ווייט, ווייט צו דיא גאלדענע וואָלקען, און דארט זיך אויפֿבויען אַ געהיימען שלאָס, ווי עס ווערט דערצעהלט אין די קינדער געשיכטען פֿון פרינצעסינס. איך בין שוין אַ מוטער און האב נאָך אַלץ אַזעלכע נארישע פֿאַנטאַזיעס. מיין מאן וואָלט פֿון מיר געלאַכט, ווען איך וואָלט איהם ערצעהלט אַלעס, וואס איך דענק אין די איינזאַמע שטונדען פֿון זיין אַבוועזענהייט. ער קימערט זיך זעהר וועניג פֿאַר אַזעלכע פֿאנטאַזיעס.

ווארום עראינער איך מיך יעצט אָן דעם יונגען אַר־טיסט, וועלכער בעזוכט אונז אמאָל? ער איז זעהר ליע־בענסווירדיג און דאס איז, דוכט זיך, דיא אורזאַכע, וואָס איך דענק פֿון איהם אזוי אפֿט. ווירקליך, אללע מיינע פֿריינד גלייכען איהם. ער איז אַזוי צערטליך, אַזוי עדעל, אזוי שעהן, אזוי ליעבענסווירדיג, אזוי אַנציהענד. איך ליעב איהם הויפטזעכליך, ווען ער רעדט וועגען קונסט און נאַטור, וועגען גריכ־ישער סקולפטור און גאטהישער אַר־כי־עקטור. ער שיינט דאַן צו זעהן אַלל' דיא געטע־ליע־בעדיג און אַטהעמענדיג פֿאַר זיך, ער ווערט אזוי ענ־טהויזיאַסטיש, אַזוי בעגייסטערט, און דער שטראָם פֿון זיינע שעהן געטאָקטע זעצע איז אַזוי מוזיקאליש, אַזוי אַיינקלינגענד, דאָס מען וואָלט זיך געקענט צו איהם צו־הערען טעג און נעכט ניט צו ווערען מיעד אָדער צו הייסען איהם זיך אָבשטעלען. און דאַן זיינע בעוועגונגען, זיינען אזוי חנ'עוודיג און האַרמאָניש, פונקט ווי ער וואלט גע־

האט אין קאָפּ עטליכע גרענד־אָפּערעס. אָפּט־מאָל איז ער אזוי צערטליך, ווי אַ קינד און דאַן ווילט זיך מיר האַלובען און האלזען איהם, גלעטען זיינע שוואַרצע געקרויזטע האָאר, און איהם ערצעהלען געשיכטען פון ליעבע און פריינדשאַפט. איך דענק פון איהם זעהר אָפט, פיעלייכט צו אָפט. אָפט ווילט זיך מיר אַפילי איהם האָבען שטענדיג אין מיין הויז — עס וואָלט זיין אַזאַ פערגניגען צו וואוינען מיט איהם אונטער איין דאַך!

איך גלויב, עס איז זעהר נארעש פון מיר, וואס איך טראַכט אַלץ און טראַכט וועגען טויזענד פארשיעדענע געגענשטענדע, וועלכע האבען גאָר קיין שייכות ניט מיט מיין טעגליכען לעבען. איך בין נאָר אַן אָרימע, אונווי־סענדע פרוי און האָב זיך געראַפּט בעשעפטיגען הויפט־זעכליך מיט מיין ווירטהשאַפט, אַנשטאָט צו דענקען וועגען דער גרויסער וועלט, וועלכע איך קען ניט זעהן און אין וועלכער איך קען ניט לעבען און געניעסען. און דאָך, ווארום זאל איך ניט דענקען וועגען דער וועלט? אין וועלכער הינזיכט בין איך ערגער פאַר אנדערע פרויען? בין איך ניט פונקט אזוי גוט, ווי זיי זיינען?

אָפט־מאָל פאלט אויף מיר אָן א מין מישוגעת און מיר ווילט זיך דאַן צוברעכען מיינע מעבעל, פאַנאַנדער־שטויסען דיא ווענד פון מיין וואוינונג, אויסרייסען דיא פענסטער און אוועקפליהען וויא אַ פויגעל, וועלכער איז געוועזן אַ לאַנגע צייט איינגעשפארט אין אַ שטייג. עס איז אַ נאַרישע פאַנטאַזיע, דיזער פערלאַנג הערויסצוגעהן אין דער גרויסער, שעהנער, ברייטער, ליכטיגער וועלט. איך ווייס דאס דיא וועלט, איז פול מיט צרות, כאָטש זיא זעהט אויס אזוי שעהן. פון דעסטוועגען דוכט זיך מיר דאס איך וואָלט אין איהר זיין גליקליכער אַליין, ווי דאַ אין מיין שטילער היים צוזאַמען מיט מיין מאַן.

וואס איז מיר מיין היים נאָך אלעם דעם? ווארום זאלען די טעפלאַך מיט דיא ווינדעלאַך אַוועקרויבען מיין גאַנצע צייט? וואַרום זאָל איך דאָ זיין בעגראָבען, וויא אַן ארעסטאנט?

אָפּט־מאָל, וועהרענד איך הער זיך צו פאַרנאַכט צו דיא טענער פון מיין שכנ׳ס פיאַנא, פיהל איך מיך, אַזוי אונאויסשפרעכליך זעלטזאַם. אַ שטראָם נייע געפיהלען לויפט דורך מיין הערץ, אַ זיסער פיבער טרויסעלט מיינע גליעדער, און טרערען ווייזען זיך אין מיינע אויגען. אַ טיעפעס, אונוויעדער־שטעהליכעס בענקען נעהמט מיך אָן און טראָגט מיך אַוועג ווייט, ווייט, צו לענדער פון אונבעשרייבליכער שעהנקייט. איך זיץ אַ לאַנגע צייט פערזונקען אין מיינע רעיונות, ביז דיא זון געהט אונטער הינטער די בערג און די לענגליכע שאָטענס אויף דיא ווענד דערמאָנען מיך, דאס מיין מאַן, וועט באַלד קומען אַהיים צו סאַפּער. איך ווער אין כעס אויף אַלץ — אויף איהם, אויפ׳ן קינד, אויף זיך און קריץ די ציינער פאַר ווייהטאָג. וואָס פאַר אַ ווילדע בריאה איך בין!

מיין מאַן, איז אַ מאָדנער מענש. עס וואונדערט מיך, וואָס פאַר אַ מין מוח ער האט, וואס איהם ווילט זיך קיין מאָל ניט לעזען קיין גוטע פאָעזיע, אָדער רעדען פון קונסט־זאַכען. ער לעזט אמאָל דיקענס׳ס אַנאָוועלע און ער לעזט איהר אזוי לאַנג, ביז ער ווערט איבער איהר איינגעשלאָפען; אַמאָל לעזט ער אַ צייטונג און רעדט וועגען די עלעקשאָנס: דאס איז אלעס. נאַטור, קונסט, מאַלעריי, מוזיק, א. ז. וו. דאס אַרט איהם זעהר וועניג. איך אַליין ווייס אויך ניט פיעל וועגען דעם, אָבער איך האב עס ליעב מיט דער גאנצער קראפט פון מיין זעעלע. איך בין גליקליך, וואס דער ארטיסט בעזוכט מיך אַמאָל; ווען ניט ער, וואָלט איך דאָ אין גאַנצען פער׳חושב׳ט

געוואָרען. עס וואונדערט מיך אַפילו, וואס איך האב— וואס איך האב — געהייראַ״טה? עה, דאס, איז, נאַרעש־קייט! האב איך שוין ווירקליך חרטה, וואס איך האב זיך פערבונדען? איך האב עס דאָך געוואָלט, אַבי מיט ווערמען. אַי, מיט ווערמען... אַי מיט ווערמען...

עס איז אין גאַנצען אַ יאָהר און אַ האַלב צייט איך האב געהייראַטה, און דאָך שיינט עס אַזוי לאַנג; טוויזענד יאָהר, וואָלטען קוים געקענט שיינען לענגער. איך בין דאַ אַלט געווען קוים זיבעצעהן יאָהר; יעצט בין איך עטוואָס מעהר וויא אַכצעהן. איך בין שוין אַ מוטער! וויא דאס רעדעל פון דער וועלט דרעהט זיך דאס אזוי גיך.

איך האב אַ מאָל געזעהן מעלבאַ אין „קאַרמען" און זייט יענער נאַכט קען איך זיא ניט פערגעסען. זיא איז געווען אַזוי לעבענספאָל, אַזוי מונטער, אזוי שעהן, טאַנ־צענדיג הערום איהר געליעבטען, — אזוי וואונדערליך לעבהאַפט און אַנציעהענד, דאָס מיר ווילט זיך אָפט זיין אַזוי, וויא זיא איז. איך האב ווירקליך נאָכגעאַהמט איהר טאַנץ אין דער היים. איך האב אַוועגגעשטעלט אַ טשער אין מיטען פראָנט־רום און האָב הערום איהם געטאַנצט אזוי חנ׳עוודיג און לעבהאַפט, ווי מעגליך. נאָכדעם האָב איך געלאכט פון זיך אַליין און האָב זיך געהאַלטען פאַר חסר דעה. דאָך וואָלט איך מאַנכעסמאָל וועלען זיך הינ־געבען צו ליעבע און ליידענשאַפט, וויא זיא. עס מוז זיין עטוואַס בעצויבערנדעס און בעגייסטערנדעס אין אַזאַ לעבען. צו זיין בעטרונקען פון ליעבע, צו פיהלען, וויא דאָס יונגע בלוט זידט אין די אָדערן — ווירקליך איך פיהל עבען יעצט, אלס איך דענק דערפון, דאס מיין הערץ הויבט אָן צו שפרינגען פאַר פרייד. דאס עראינערט מיך ווידער אן קליין־רוסלאנד, וואו איך בין געבאָרען און ערצויגען געוואָרען. דאָרט פלעג איך זעהן די

שקצים מיט די שיקסעס, וויא זיי טאנצען אין דיא דערפער, אָדער אין די וויינשענקען. ווי לעבעדיג זיי האָבען אויסגעזעהן אין זייערע קאָלירטע קליידער, בעקרענצט מיט פרישע בלומען! וויא זייערע בעקלאַך און אויגען פלעגען דאס שיינען פאַר שמחה! וויא היים זייער אטהעם פלעגט זיין; און וויא שעהן און גרינג פלעגען זייערע פיס בעריהרען דעם זאַמד־בעשאָטענעם באָדען! דאס איז געווען אַ לעבעדיגע וועלט.

ער האט מיך היינט בעזוכט. דאס קינד האט זיך געשפּיעלט מיט'ן שכנ'ס קינדער; קיינער האט מיך ניט געשטערט. דער טאָג איז געווען שטיל; דיא הימלען בלוי און וואָלקענלאָז. א זאַנפטע, בלענדענדע ליכטיגקייט האָט זיך אָבגעשלאָגען פון די קליינע סקאַלעס; דיא קוסטעס האבען רוהיג געשלאָפען אין דער זון און אָפט וויא אין חלום געשעפטשעט. דאס זומען פון אַ פליגעלע אָדער אַ בין האָט זיך אָפטמאָל געטראָגען צום אויער, דאַן איז אַלעס געוואָרען זעהר שטיל און אנגענעהם. איך האָב צוגעמאַכט די שאָטערס, אום צו האלטען דאָס צימער אַ ביסעל קיהלער, און זיך געזעצט נעבען איהם אַ קורצע צייט האבען מיר גערעדט, דאן האט ער הערויסגענומען פון פאַקעט אַ קליינע אויסגאבע פון געטהע'ס „פויסט" און האט מיר פאָרגעלעזען אַ סצענע — דיא גאָרטען־סצענע! וויא שעהן עס איז! ער איז דאַן געזעסען נאָהענט צו מיר, אַזוי נאָהענט, דאָס איך האָב געקענט פיהלען זיין אָטהעם. איין מאָל האט זיין האַנד בעריהרט מיינע און איך האָב אַ ציטער געטהאָן.

עס איז זעלטזאַם! ווען נאָר איך דענק וועגען איהם, דוכט זיך מיר, דאס עטוואָס פון מיינע נערווען פליעסט הערויס צו איהם — אַזאַ מין היץ, אָדער איך וויים וואָס און ווען ער איז נעבען מיר, ווער איך אָפטמאָל צומישט

וועגען דעם. אָפּטמאָל ווער איך אַזוי שוואַך און צערט־ליך, דאס מיר ווילט זיך אָנשפארען דעם קאפּ אויף זיין ברוסט און וויינען וויא אַ קינד.

וואָס פאָרט וואָלטען דיא אַנשטענדיגע פרויען פון מיר געדענקט, ווען זיי וואָלטען געוואוסט, וואָס איך טראַכט? זיי וואָלטען גאַנץ בעשטימט געזאָגט: אָט איז אַן הערראַבגעזונקענע בריאה, אַן אונטרייע פרוי אַ פרויען־צימער, וואָס האט אין זיך אַ דיבוק, אַ פערבלאָנדזעטע נשמה, אַ געמיינע נאַטור, אַ פרוי, וואס פערדיענט פער־אַכטעט צו ווערען פון אלע אַנשטענדיגע פרויען. זיכער־ליך, זיי וואָלטען עס געזאָגט; און דאָך פיהל איך מיך אַזוי אונשולדיג, אַזוי גוט, אַזוי ריין! וואָס קען איך טהאָן, ווען מיין הערץ ליעבט אַ צווייטען? איך קען עס ניט צווינגען ניט צו ליעבען. דיא ליעבע איז אין זיך אַזוי גרויס און ערהאַבען און אין מיר איז זיא נאָר אַ זינד, אַ ווענדעל. מעג זיא איינגעזונקען ווערען, וויא זיא שטעהט און געהט!

די שטראף פֿון דער נאטור.

איך האָב זי געזעהען אין האָספּיטאָל זי איז געזעסען אין קראַנקענגאָרטען און געהענדיג האָב איך זי בעמערקט, איך האָב אויף איהר געוואָרפֿען אַ בליק און בין געגאַנגען ווייטער אויף דער זאַמדיגער סטיעזשקע צווישען די בוימער, זי האָט מיך פֿער־אינטערעסירט, איך האָב זי געוואָלט לענגער בעטראַכטען! איך האָב מיך אָנגעשפּאַרט אָן אַ בוים און האָב אויף איהר געקוקט, אָהנע זי זאָל עס בעמערקען, אַך! יענע מינוטען וועל איך מיין לעבענלאַנג ניט פֿערגעסען. דען איך האָב אין זיי געזעהען אַ לעבען, וואָס האָט געהאַלטען ביים פֿערוועלקען אין מיטען זומער.. איהר געזיכט איז געווען צאַרט ווייס אָבער מאָגער און עטוואָס געל פֿון דער קראַנקהייט, אויף איהרע באַקען האָבען געשפּיעלט צווייַ ראָזען—רויטע קראַסקעס, צוויי פּייערלעך, די לעצטע כחות איהרע, זי האָט געטראָגען אַ ווייסע קלייד און אַ ווייסען גרינגען יאַקעל, וואָס איז געווען אַרום געזוימט מיט רויטע שפּיצען אַרום די אַרבעל און אַרום

האַלז, די רויטע שפּיצען אַרום האַלז האָבען איהר צוגעגעבן אַ וואונדערבאַרען חן: אַ חן, וואָס האָט מיך ערשראָקען, ווייל איך האָב געזעהען, אַז ער וועט ניט לאַנג גלענצען... איהרע מיענען האָבען אויסגעדריקט אַן אונבעשרייבליכע גוטמוטהיגקייט, אַ מילדקייט, ווי מען טרעפט עס אימער ביי די שווינדזיכטיגע, יאָ זי האָט געהאַט די שווינדזוכט, די שווינדזוכט וואָס זייגט אוים דעם כח מיטען לעבען צוזאַמען—די זון האָט געהאַלטען ביים אונטערגעהן און האָט פערגאָלדעט די שפּיצען בוימער מיט די לעצטע שטראַהלען, זי האָט אויף געהויבען די אויגען און האָט געקוקט אויף דער זון, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז זי, די זון וויינט און ריהרע שטראַהלען זיינען די טרערען, פיליכט האָט זי געוויינט איבער דעם וואָס האָט איהר אונטערגאַנג פערגליכען מיט דעם אונטערגאַנג פון איהר אייגענעם לעבען, ווער וויים...?

אין איינינע צייט אַרום האָט זי זיך אויפגעהויבען אַריינצוגיין אין איהר אַבטהיילונג, איך האָב זי נאָכגעקוקט ביז זי איז אַרויף די קליינע טרעפּעל, וואָס האָט געפיהרט אין האָספּיטאָל, ביז זי האָט געעפענט די טהיר און איז פערשוואונדען.........................

....

....

מיט צוויי יאָהר צוריק איז זי אַלט געוועזן זיבעצעהן יאָהר, זי איז דאַן געווען קערפּערליך פאָלקאָם ענטוויקעלט, שעהן פון אייסזעהן. שעהן געוואקסען און געזונד, זי האָט געאַרבייט ביי דער מאַשין, זי האָט ניט געליעבט דעם „קיהלען" דעם „אַנגענעהמען" שאָפּ און פלעגט זיך דאך פרייען דאַרום ווייל זי און אַ אינגערע שוועסטער האָבען גוטמוט ערנעהרען די גאַנצע פאַמיליע, דער פאָטער איז געשטאָרבען אין די מוטער איז געווען

אין דיא עלטערע יאָהרען און האָט ניט געקענט פער־
דיענען.

זייט אַ קורצע צייט איז זיא אָבער געוואָרען מאגערער, בלייכער און ערענסטער. די מוטער פלעגט זיך עפּטערס איינקוקען אין איהר געזיכט, פלעגט זיך אָבזופּצען און בעדויערען, וואָס איהר קינד דאַרף אַזוי שווער אַרבייטען, זי האָט אָבער ניט געוואוסט, וואָס איהר קינד פעהלט, פון וואָס זי ליידעט, אויך איהרע חבר'טעס וואָס האָבען זי געקענט אַלס אַ מונטערע און אַ וויטציגע, האָבען זיך פערוואונדערט איבער איהר שלעכט אויס־זעהן איבער איהר ערנסטקייט.

זיצענדיג ביי דער אַרבייט, פלעגט זי זיך פער־טראַכטען און זיצען אַ רעכטע צייט פער'חלומ'ט, דיא מיידלאַך פלעגען אויף איהר אין אָנפאַנג קוקען און שווייגען, אָבער פלוצלונג פלעגען זיי אויסשיסען א געלעכטער, זי פלעגט דאן ווערען ערשראָקען, צומישט, און זיך אומקוקען אין אַללע זייטען, ניט ריידענדיג, קיין וואָרט, פלעגט זי אָנהויבען טרייבען דיא מאַשין מיט אַלע כחות, אַזוי ווי זי וואָלט געוועזן בייז זי פלעגט ניט זיין בייז, אין אַ ווייל ע אַרום פלעגט זי אויפהייבען דעם קאָפּ, וואַרפען אַ בליק אויף דיא מיידלאך און ווייטער דרעהען דעם ראָד. פון וואָס האָט זי דאן געטראַכט? פילייכט פון ליעבע, פילייכט פון הייראַטהען, ווער קען דאָס וויסען? אָבער ניין! זי האָט ניט געדענקט, ניט געטאָרט טראַכטען פון אַזעלכע זאַכען—זי איז געווען אָרעם...

ווען זיא פלעגט קומען אין אַ געזעלשאַפט און אַ בעקאַנטער יונגערמאַן האָט איהר געגעבען דיא האַנד, פלעגט זי אויפציטערען, זי פלעגט פיהלען זיין אָטהעם און די ברוסט פלעגט זיך שטאַרק בעוועגען און זיא

פֿלעגט אויסמיידען מיט איהם צו ריידען, זי פֿלעגט אפילו יא וועלען מיט איהם פֿערברייגגען, זיך אונטער־האַלטען מיט איהם, זיין נאָהענט מיט איהם און פֿלעגט עס דאָך ניט טאָהן, זי האָט עס ניט געטאָהן—אָבער די ברוסט פֿלעגט זיך שטאַרק בעוועגען, די נערוועז פלעגען ציטערען און איהר אָטהעם איז געווען הי ס, ברענענד הייס, ווארום האָט זי זיך ניט אונטערהאַלטען ? זי איז געווען אָרעם...

אין דער לעצטער צייט האָט זי ליעב געקראָגען די איינזאַמקייט, קומענדיג פֿון דער אַרבייט, פֿלעגט זי נאָר אָב עסען סאַפּער און באַלד אַריין געהן אין בעד־רום, וואָס האָט זיך גערופֿען איהר רום, זי פֿלגעט צו מאַכען די טהיר, זיך זעצען לעבען פֿענסטער און לעזען אַ בוך, מאַנכע נעכט פֿלעגט זי קוקען אויפֿען הימעל, ניט וויסענדיג ווארום, זי האָט ניט פֿערשטאַנען קיין אַסטראַנאָמיע און האָט ניט געזוכט קיין נייע פּלאַנעטען זי האָט אָבער געליעבט דעם וויטען קלאָרען היממעל, די בלאַסע שטערן און דיא לבנה, קוקענדיג אויף זיי, פֿלעגט זי פֿיהלען אין איין און דער זעלבער צייט אַ בעפֿרידיגונג און אַ פֿערלאַנגען, אַ לוסט און אַ שמערץ, אַזוי פֿלעגט זי אָבזיצען מאַנכעסממאָהל שטונדענלאַנג, האַלטענדיג דעם קאָפּ אויף די ווייכע צאַרטע הענד און דיא עלענבויגענס אויפֿען פֿענסטער, אַוועקגעהענדיג פֿון פֿענסטער איז זי אימער געווען מיעד, שוואַך און אָפּגעמאַטערט, איין אַבענד איז זי געזעסען ביין פֿענסטער, ווי געוויינליך און האָט געקוקט אָבער ניט אויפֿען הימעל, זי האָט געקוקט אין אַ צווייטען פֿענסטער פֿון וועלכען עס האָט זיך געזעהען אַ גרינער שיין פֿון אַ לאָמפּ, דאָס איז געווען אַ בעד־רום פֿענסטער און פֿאַר דעם שיין פֿונ׳ם לאָמפּ, האָט מען געקענט זעהען אַז ער איז אויס־

געפּוצט מיט אַסך בלומען און פֿעדערען פֿון פֿערשידענע גרויסע פֿויגעל, דער בעד־רום האָט אויס געזעהען ווי אַ קליינער גן עדן, אַ גן עדן פֿאַר זיין רייכען בעזיצער ביי אַ טישעל אויף וועלכען עס זיינען געשטאַנען פֿרישע ראָזען, איז געזעסען אַ יונגע פֿרוי און האָט געשיינט צו שרייבען, באַלד איז אַריין א יונגערמאַן, האָט זיך צו געבויגען צו איהר און האָט זי געקוסט, די יונגע פֿרוי האָט אַ זיסען גליקליכען שמייכעל געטאָהן, האָט זיך גלייך אויפֿגעהויבען און איהם אַרום גענומען, זייערע ליפּען האָבען זיך ווידער צוזאַמענגעשלאָסען...

דו שלאָפֿסט נאָך ניט מיין קינד? האָט זי ליגענדיג אין פֿענסטער, פלוצלונג דער הערט די מוטערס שטימנע, זי איז געוואָרען ערשראָקען און איבערראַשט און ציטערענדיג, האָט זי אַראָבגעלאָזען דעם פֿאָרהאַנג, הערענדיג די מוטערס שטיממע, אָבער ניט איהרע ווערטער, האָט זי איהר דאָך געענטפֿערט, „איך לייג מיך שלאָפֿען" זי האָט זיך ווירקליך געלייגט, דען אַ קאַלטער שוויס האָט זי בעגאָסען, זי איז געווען צומישט און האָט ניט גיהאַט קיין כח אויף די פֿיס צו שטעהן, זי האָט אָבער ניט געקענט איין שלאָפֿען און ניט געקענט איינליגען, דען זי איז געווען צו שטאַרק אויפֿגערעגט, שטילל איז זי אַרונטער פֿון בעט, איז צוגעגאַנגען צום פֿענסטער און אויפֿגעהויבען דעם פֿאָרהאַנג אָבער אין יענעם צימער איז שוין געווען פֿינסטער...

די גאַנצע נאַכט האָט זי זיך געוואָרפֿען און געפּיבערט: פֿון ליידענשאַפֿט און אויפֿרעגונג האָט זיך איהר יוגענד־פֿאַנטאַזיע צושפּילט, זי האָט געזעהען בילדער, וועלכע זי האָט זיך שוין לאַנג צוריק פֿאָרגעשטעלט, זיצענדיג אין שאָפּ ביז דער מאַשין, אָדער ביין פֿענסטער אין „איהר צימער" אָט האָט זי געטרוימט,

איז זי אין אַ פּאַרק... פון וויטען הערען זיך זיסע טענער פון אָרקעסטער... פויגעל זינגען... בלומען דופטען.. דער טייכעל מורמעלט... אַ ווינטעלע בעוועגט דעם גראָז... אויף אַ באַנק אונטער אַ בוים זיצט זי און רעדט פון ליעבע... איהרע ליפּען בעוועגען זיך... אַנדערע ליפען בענעגענען די איהריגע, אין דער לופט פערקלינגט עפּעס... טעלער, גאָפּעל און מעססער קלינגען... מען רעדט, מען לאַכט, מען אונטערהאַלט זיך... באַלד טאַנצט מען ווידער... אַלע קיקען אויף איהר, אויף איהר ווייסע קלייד, אויף דעם מירטען קרענצל, וועלכען זי טראָגט אויפען קאָפּ... זי אָבער קיקט אויף איינעם...

ווידער ענדערט זיך די בילד:

זי איז אין אַ קליינעם, וואַרעמען צימער... זי ליגט אין אַ ווייכער, זויבערער בעט... איהרע שעהן געפּאָרמטע און צאַרטע גליעדער ציטערען... די פולע ברוסט בעוועגט זיך... עס קלאַפּט פאַר ערוואַרטונג... זי הערט טריט... די אונשולד פערשעמט זיך... אַ ראָזען־רויטקייט בעדעקט איהר געזיכט... איניגע סעקונדען פערגעהען.. א האַנד הייבט לאַנגזאַם אויף די דעקע... „שוין צייט אויפשטעהן צו דער אַרבייט, מיין קינד"! הערט זי פלוצלונג אַ שטיממע, די מוטערס שטיממע, זי עפענט דיא אויגען און קוקט זיך אַרום וואו זי איז אין דער וועלט, וואו די שעהנע בילדער זיינען...

„שוין זעקס אוהר, מיין קינד".

„וואו איז ער ?.........

„ווער מיין קינד ?.........

„ער...... די גאָר ?...... גאָר דו ?......

איך מוז לויפען צום דאָקטאָר, זי רעדט פון היץ, „זי איז קראַנק" זאָגט דיא ערשראָקענע מוטער און געהט בעטען אַ שכנה צו בלייבען אויף אַ ווילע אין שטוב...

אין אַ וואָך אַרום האָט מען זי גענומען אין האָספּיטאָל.

די דאָקטוירים האָבען עפּעס גערעדט פון געזונדע מענשען... פון נאַטור... פון בעפרידיגונג... אָבער וואָס קען וויסען אַן אונוויסענדע און אָרעמע מוטער?

„זיין אדער ניט זיין?"

איך וואלט וועלען אלעס ארויסזאגען און פערטיג מאכען מיט איין מאל, און א כוף דערמיט! — וואס מויג זיך לאנג פערנהמען מיט זאכען, וועלכע האבען ביינאה קיין צוועק און קיין ציעל ניט? וואס טויג דאס לעבען? אבער האט דען דאס לעבען ניט קיין ציעל? איז ניט דאס לעבען אליין, — די טהעטיגקייט פון די אטאמען אין דער גאנצער נאטור, די עוויגע ענדערונג אונד אבוועקסלונג פון לעבען און טויט, און טויט און לעבען — איז דען ניט דאס עוויגע בליהען און וועלקען פון דער נאטור איהר לעבענס־צוועק? וואקסט דען ניט דער בוים ארויס פון דער ערד, גיעריג צו לעבען, פול מיט לעבענסקראפט און פערשפרייט מיט פרייד און לוסט זיינע צווייגען אין די גאלדענע שטראהלען פון דער זון? עפענען זיך דען די בלומען ניט אין ליעבע, און בעצויבערן די אויג מיט זייערע הונדערטע, הארמאנירענדע פארבען, און זיסע דופטען? גלענצט דען ניט זייער סאמעט קאליר, ענטציקט דען ניט זייער זאנפטקייט

ווען מען בעריהרט זיי? זינגען דען ניט די פויגעל אין דער לופט? פערשפרייט דען ניט דער טייך איהר גלאַטע שפּיגעל, און קרייזעלט דען דער ווינד ניט איהרע שטילע וועלען? לעבט דען ניט אַלעס ארום מיר, אין מיר, איבער מיר, אין דער לופט, אין די וועבונגען פון דיא פלאנצען, אין דיא וואָרצעל פון דער ערד, אין דיא טויזענדער, טויזענדער, קליינינקע ברו־אימ׳לאַך מיט וועלכע דיא וועלט, דיא נאַטור איז אָנגעפּיעלט און דורכגעדרונגען? בעוועגען זיך דען ניט מיליאָנען וועזען אויף דער ערד, אין אלערליי חאַראַקטער־ציגע און נאַטור־אייגענהייטען? רוישען דען די אַלטע, אוראַלטע וועלדער ניט? קוסט דען דער ים דעם ברעג ניט? פערגעהט דען ניט דיא רויט־שטראַהלענדע זונן מיט אונבעשרייבליכען רייכטהום, גלאַנץ און פראַכט? שיינען די עוויגע שטערען ניט אין דיא עוויגע וויסטען פון לעבען און נאַטור?— קלינגען דען אין מיר ניט די שטימען פונ׳ם טאָג, דיא טייזענדער האַרמאָניען פון לעבען? בייגקט דען מיין הערץ ניט מיט די וויטע, וויטע פעלדער, שטראמען, און ווילד־בעוואַקסענע טהאָלען? געהט דען דיא זונן ניט אויף אין מיר, און באַוועגט זיך מיין הערץ דען ניט מיט ליעבע פון דער גרויסער, עוויגער, אונענדליכער? איז דען ניט מיין הערץ פערבונדען מיט אַלעס אין עוויגער ליעבע? און האָט דען מיין לעבען קיין צוועק ניט? דאַרף זיך דען גאָרנישט אין מירענטוויקלען, דאַרף דען גאָרנישט אין מיר קלערער ווערען, זיך אויסלייטערן, אויסבעסערן, פערפאָלקאָממען? דאַרף דען דער בוים פון מיין לעבען ניט אַרויסלאָזען פון זיך זיינע שעהנסטע און רייכסטע צווייגען, און געבען פון זיך דיא רייפסטע, געזינטעסטע, געשמאַקסטע, און פאַרבענרייכסטע פרוכט? איז דאָס ניט צוועק און ציעל גענוג?—אין איז דען מיין לעבען גענצ־

ליך אוננוצליך אין דער גרויסער לעבענס-קעטע פֿון דער נאַטור, פֿון דער וועלט? פֿיהלט דען מיין איך ניט אויס אַ פּלאַץ אין מיין לעבען? לעב איך דען ניט אין דיא הערצער פֿון אַנדערע מענשען, בין איך דען ניט מיט זיי פֿערבונדען אין ליעבע אונד פֿריינדשאַפֿט, אין דענקען און שטרעבען, אין בלוט און פֿלייש. שמערצט מיר דען ניט זייער שמערץ, טהוט מיר דען ניט וועה זייער וואונד, לייד איך דען ניט מיט זיי? — זיינען זיי גאָר פֿרעמד צו מיר? פֿיהלען זיי ניכטס פֿיר מיר? בין איך זיי גאָר אַ פֿרעמדער?

ניין, דאָס קען ניט זיין!

—און וואַרום ניט לעבען, זיין ניצליך פֿיר זיך אליין, און בעפֿרוכטען דעם לעבען פֿון אַנדערע? וואַרום ניט אָפֿט אויסנוצען מיין עקזיסטענץ, און שטעהן אין דער וועלט, אין מיין לעבען וויא נאָך מיין טויט, א געביידע אָפֿגעענדיגט, אויסגערונדעט, אויסגעפֿיהרט און דורכגעפֿיהרט אין אַלע איינצעלהייטען, ביז דער קלענסטער פֿערציערונג?

ווי שעהן עס איז ווען דיא אַקקאָרדען און האַרמאָניען פֿון דער אָפּעראַ שטייגען אויף אין דער לופֿט אין וויקלען זיך פֿאַנאַנדער אין טויזענדער רעגענבויגענס פֿון פֿאַרב און קלאַנג, און פֿלעכטען, קרייזלען זיך און שטאַמען ארויס אין טויזענדער פֿאַלטען, פֿאַרבען און בלומען-קאָלירען, וויא שעהן עס איז ווען די בעגייסטערטע, ענטציקענדע טענער דרינגען אַרויס פֿון דעם זינגער'ס האַרץ, און דיא מעלאָדיע הערט זיך קלאָר און זילבערדיג און דופטענד!

קען דען ניט מיין לעבען זיין אַזוי?

דיא פֿאַרבען פֿון דיא טהייערע געהאַקטע און געשליפֿענע שטיינער, רובינען, טירקיס-שטיינער, קריס-

טאָללען, דיא קאָלירען פֿון די אויסגעפּוצטע פֿיעל־פֿאַר־ביגע קאָראַללען, דיא ווינקעל, זייטען, קאָררידאָרען און ווענדאס פֿון אַן אָפּגעענדיגטער געבײדע, דיא געשליפֿענע שטיינער און דיא טענער פֿון אַ מעלאָדיע, דיא דיא קלאָרקייט פֿון אַ געדאַנק, ארויסגעבראַכט פֿונ'ם טיעפֿען שטילען דענקער, איז דאָס ניט אַלעס הארמאָניע, געטליך און ערהאַבען? און האָב איך דען אין זיך ניט אַזעלכע שטיינער, אַזעלכע פֿאַרבען, קלאַנגען און טענער ארויס צו־ברייינגען אין דער פֿאָלענדיגטער פֿאָרמע?— וויא שעהן איז אַ געדאַנק, וועלכער שיינט אונז אין זיין פֿולער קלאָרקייט, און דייטליכקייט! וויא שעהן איז אַלעס וואָס איז אָבגעענדיגט, אָבגעטאָקט און אויסגעריננדעט! וויא שעהן איז אַ לעבען וועלכער שטעהט פֿאַר אונז מיט דער פֿאָלענדיגטער פֿאָרמע פֿון אַ טרוימענדער סטאַטוע אינ'ם גרויסען, שיינעם, גאַנגרייכען גאָרטען פֿון לעבען!—

איז עס ניט גליק גענוג צו זיין, צו געניסען, צו פֿיהלען אין זיך דיא פֿרייד פֿון טאָג, דאָס ליכט פֿון דער זונן, דיא ווייכקייט פֿון די וואָלקען, דעם פֿאַרבען־רייכטהום פֿון דער נאַטור? איז עס ניט גליק. איז עס ניט פֿרייד גענוג צו זיין טהעטיג, צו פֿיהלען דעם לעבענס־גלוטה אין דיא אָדערן, דעם טעם, דיא גרויסע שרעק ווען מען איז אין דער אַנוועזענהייט פֿון דער וואָס מען ליעבט? איז עס ניט גליק גענוג אַרום צו־וואַנדלען אין דיזער גרויסער געהיימניס, וואָס מען רופֿט דאָס לעבען און דיא נאַטור? איז עס ניט פֿרייד גענוג זיך צו ערפֿרייען מיט די טויזענדער, אונענדליכע פֿאָרמען, געשטאַלטען, פֿאַרבען און קלאַנגען פֿון דער וועלט? זיך צו פֿערטיעפֿען אין די נאַטורען פֿון דיא אַלע עקזיסטירענדע וועזען און צו טרינקען, ליעבען און וויסען פֿון די טויי־

זענדער נאַטור־קוואַלען? איז עס ניט פֿרייד גענוג אויף אַלע נאַטור־בילדער צו קוקען און פֿיהלען דיא זאַנפֿטקייט פֿון דעם אידיללישען, פּראָפּהעטישען, דונקלען אָבער אומה־דיג־בעוועלטיגענדען גייסט פֿון פעלז און טהאָל, פֿון שטראָם און אָבגרונד? — וויעפֿיעל סודות, וויפֿיעל ליעבע, וויפֿיעל חאַראַקטער־ציגע איין קליינעס ווענן ענטהאַלט, אַ פֿליג, אַ מוראַשקע, אַ מילב. און וויעפֿיל סודות, חאַראַקטער־ציגע דאָס גאַנצע ענטהאַלט? קען עס ווען עס איז דער מענש דורכשטודירען? קען ער עס אַלעס בעגרייפֿען? האָט ער וועניג אַרבייט, וועניג אינטערעסען אין זיך אַליין אונד אין דער וועלט. — ?

אַך, ווי אָרעם דער מענש זאָל ניט זיין, וויא אונאינטערעסאַנט דאָס לעבען זאָל ניט שיינען, ווילט זיך דאָך ניט שטאַרבען! —

פאנטאזיעס

בילדער וויקלען זיך אַרויס פֿון די טיפֿע היילען פֿון פֿאַנטאַזיע: גליהענדע, שטראַהלענדע, גאָלדענע, צאַרט־ווייסע, ראָזינע, בלויע, זיידענע, קריסטאָל־קלאָהרע, רובינען־עהנליכע, רייך־גלענצעדע פֿאַנטאַזיען און פֿאָרשטעלונגען וואַבען אויף אין קאָפּ, גליהען זיך פֿאַנאַנדער, און מיין הערץ ציהט זיך ביינאַה צוזאַמען מיט פֿרייד, טרערען ווילען זיך גיסען פֿון די אויגען, און איך האַלט זיי אָב.—

אָט איז דאָס גאָלד פֿון די טיעפֿען פֿון דער פֿאַנטאַזיע! ווי א גאָלדענער באַרג שטעהט עס מיר פֿאַר די אויגען,, איך פֿיהל עס אין זיך, איך קען עס ביינאַה אָנטאַפּען. פֿון דעם באַרג אָדער פֿון דער מאַססע פֿליעסענדער גאָלד הויבען זיך אַרויס פֿערשיעדענע העלדען געשטאַלטען.—

אויף ווייטע ימים, אין לייכט באַלאָדענע־שיפֿען, ציהען העלדען פֿון דונקעלע, ווייטע לענדער. וואַפֿען און פאַנצירען טראָגען זיי צו זייער שוץ, מיט פריידיגע, פֿאָכענדע הערצער קוקען זיי אַרויס פֿון די שיפֿען צו

די ברעגעס פֿון זייערע האַפֿען. עוויגע־געפֿונענע, עוויג־
געליעבטע, עוויג־שעהנע, עוויג־געטליכע העלדענ־
געשטאלטען!

יונגע העלדען, און וואונדער־שעהנע וואַפֿען, פֿיה־
לען אין זייערע הערצער דעם מוטה, און די גלוטה פֿיר העל־
דען־טהאַטען אין וויטע לענדער ציהען זייערע הערצער,
און שלאָגען מיט פֿריידע, ערוואַרטענדיג די צוקינפֿטיגע
מלחמות פֿיר רעכט און פארטשריט. פֿריידיג געהען
זיי, ניט דענקענדיג זאָגאַר פֿון זייערע געליעבטע, און
גריסען מיט פֿריידע די וויטע, אַזורנע, זילבער־קלאָרע,
לייכט־און־וויס־שוימענדע וועלען פֿון'ם וויטען, גלאַטען
ים, מיט טיעף ערנסטע, טיעף־הייליגע געפֿיהלען,
נעהמט דער גאָט־געוועהלטער, דער אויס־געקליבענער
דער העכסטער, גרעסטער, און אונווידערשטעהליכסטער
העלד אַבשיעד פֿון זיינע פֿריינד, פֿון דעם שטילען,
פֿרידליך לעבענדען קרייז פֿון זיינע פריינד, אום אַוועק־
צוזעגלען אין דער לאַנד, פֿון וועלכע ער וועט שוין
פֿיעלייכט קיינמאָל ניט צוריק קומען. מיט אַ לויט־קלאַ־
פענדער האַרץ און מיט טרערען, וועלכע ער לאזט ניט
אַרויספֿליעסען, שיידעט ער זיך פֿון אַלעמען, און געהט
אַוועק, לאזענדיג זיי אין אויפֿרעגונג. אַ גרויסער, מעכ־
טיגער, הייליגער געפֿיהל געהט אין איהם אויף, זיינע
דיענסטע, זיינע פפליכטען רופען איהם; ער איז געבאָ־
רען געוואָרען צו שאַפֿען אַ גרויסע ווערק, צו לעבען
פֿיר איין גרויסען, הייליגען אידעאַל, און זיין שטאַרקע
ברוסט שליסט זיך צו פֿיר די זאנפֿטע בליקען און קלע־
מענים פֿון זיין געליעבטער, פֿאָטער און מוטער עקזיס־
טירען ניט פֿאַר איהם; נור זיין פפליכט, נור זיין לע־
בענס־אויפֿגאַבע גליהט אין זיינע אָדערן, און אַלס ער
הויבט אויף זיין אויג אויף דער לאַנד — דער צוקונפֿט,

וועלכע ער אליין זעהט נור. שטייגען אויף אויף זיינע ליפּען די ווערטער:

„אויף וויטע לענדער רוהען מיינע בליקען!
דאָרט קעמפּף איך איינזאַם געגען אייער שרעק!
מיך קען דיא ליעבעס-לוסט ניט מעהר פערשטריקען!
אויף פליגעל פון בעגייסטערונג מוז איך אַוועק
דאָרט שטעהט מיין הייליגטהום פון אייך פערשלאָסען,
דאָרט שטעהט דער טעמפּעל וואו איך דיען אליין,—
דאָרט רוהט מיין גייסט, פון הימעלס-ליכט בעגאָסען,
זאַנפט רוהט מיין גוף דאָרט—
דאָך מיין הערץ איז שטיין!

* * *

פאַרזילבערט אין דעם שיין פון דער זילבערנער, פלעקענלאָזער לבנה, ווי מיט אַ דיענעם זילבער-שטויב באַשאָטען, הויבט זיך אַ צויבער-וואַלד פאַר מיינע אויגען. שטאַרק פאַרפלאָכטען, און ווייס פון׳ם שיין פון דער לבנה, זעהען זיך די דיקע צווייגען פון די ריעזען-הויכע בוימער. איך ווייס ניט וואו דער וואַלד הויבט זיך אָן, איך ווייס ניט וואו ער לאָזט זיך אוים. איך זעה נאָר די דיקע שטאַמען פון די בוימער, איך זעה נור די געלבע, זאַמדיגע סטיעזקעס, די שאַטען די הייזענ-אַרטיגע וועלבונגען אין די דונקעלע געגענדען פון דיעזען געהיימניס-פאָלען וואַלד, איך פיהל נור אַ וויטע נאַכט אין איהם, אַ דונקעלהייט, איך פיהל דעם שיין פון דער לבנה, און די שטימען פון געליעבטע, און אַ זאַנפטע דיענע זיסע צויבער-מוזיק. אין לאַנג-געצייגענע, דיענע, זיידענע טענער.

אָט, דאַכט זיך, הויבען זיך ארוים די פּירלען אויף די העכסטע, דיענסטע טענער, און שטאַרבען אָפּ אויס-ציהענדיג אַ לאַנגען, לאַנגען פינאַל; און אָט שפּיעלען

די קלאַרנעטען מיט די פֿליטען, און די בלעטער רוישן זאַנפֿט, אַנגענעהם. און אַט צוגעהט זיך איין קלאַרנעט, און די בלומען, און בליהונגען מאַכען זיך זאַנפֿט צו, און וויקלען זיך איין אין זייערע שעהנע קאָלירען. ווי עס דופֿטעט! — זינגען עס די נאַכטיגאלס? וועלכע זיסע, ווייכע, פֿליטען־עהנליכע טענער, וועלכע ווייכע קלאַנגען, וועלכע ווינטעלאַך פֿון צימבעל און פֿלייט. — וועלכע שאַטען ציהען זיך דאָרט אין די היילען? וועלכע דונקעלע געשטאַלטען בעוועגען זיך דאָרט? —

עס איז גאָרניט. איך בין אין צויבער־וואַלד! — ווי אַ דיענער שלייער, בעדעקט פֿון אַ דיענעם טול פֿון מאָנד־שטראַהלען, בעוועגען זיך, אהער רוהען די געשטאַלטען פֿון געטער. שטאַרק זיינען זייערע קערפער; די גליעדער, ווי אויסגעגאָסען פֿון געלביג־ראָזיגען מאַרמאָר, איינצעלנע פֿרויען געשטאַלטען עדעל און זאַנפֿטמוטהיג, — יונג אונד רייצענד, אין די קליידער דער נאַטור, וואַנדלען אַרום, אין בעוועגען זיך זעלטזאַם אין טענץ אין די שטראַהלען, פֿון דער לבנה. קליינע, מענשען־עהנליכע וועזען, מיט אויערען לאַנגע, לאַנגע דינינקע פֿינגער, מיט צאַרטע, קלאַרע פֿיס, יועלכע האָבען עבענפֿאַלס לאַנגע דינע פֿינגער; וועזען וועלכע שיינען צו זיין געמאַכט פֿון בלוט און מילך, — יונגענקע, געהען אַרום זיך שפּילענדיג, מיט גרויס לוסט. אַנדערע שפּיעלען אויף פֿייפֿלעך וואונדער־זיסע וואַלד־ליעדלאַך פֿון וועלכע עס דופֿטעט די גאַנצע פֿרישקייט פֿון פֿריהלינג.

דער אַלטער נאַטור־גאָט פּאַן ליגט אויסגעצויגען אויפֿ'ן ווייכען גראָז, זיין קאָפּ בעדעקט מיט גרינע בלעטער. קליינע ליעבעס געטער, מיט פֿייל און בויגען, לויפֿען אַרום זיך שפּיעלענדיג מיט יונגע דאמען, און ווילען זיי פֿערוואונדען. קליינע צויבער־וועזען בעהאַל-

טען זיך אין די טיעפּע בעכער-ארטיגע פלאַנצען, און שטעקען אָפּט אַרויס די קעפּלאך צו זעהען וואָס עס געהט פאַר. זייצעס און אַנדערע אונשולדיגע חיה'לאך לויפען אַרום. איבער אַלעם הערט זיך דער געזאַנג פון טויזענ-דער נאַכטיגאַלען, קלאָהר, זיס, זאַנפט, זילבערדיג ווי די שטראהלען פון דער לבנה, ווי די אַזורנע, זיידענע בלויקייט פון הימעל, — בעגלייט פון די צוויבער-פלייטען אין די געהיימע געגענדען פון וואַלד.

און ווען די זונן געהט אויף, בלייבט דער וואַלד נאָך קיהל, און דונקעל. נור איהרע גאלדענע שטראַהל'ען ברעכען זיך דורך דורך די גרינע, פערפלאנטערטע צוויי-גען, גנב'ענען זיך אַריין ווי אין אַ הייליגטהום, און בעלייכטען די סצענען. בונט, העל, און רייצענד שעהן. זעהען זיך יעצט די געטער-געשטאלטען, און די וואלד-פרויען, און די בלומען, שטאַרק ערפרישט פון'ם טהוי, וועלכער הענגט יעצט אין בריליאַנטענע טראָפּען אויף די בלעטער, עפענען אויך זייערע בעכער און דופ-טען צום פער'שיכר'ן. שטאַרק און מעכטיג ערשאַלט די צויבערמוזיק ביים טריומפ-צוג פון דער זון: לויט זינ-גען די פויגעל, שטיל ווערען די פלייטען, און אין דער שטילקייט און קיהלקייט פון וואַלד שפּאַציערען אַוועק און פאַרשווינדען די געליעבטע.—

א ליעבעס געשיכטע.

איך האָב געעפֿענט דעם ראָמאַן און האָב פֿאָלגענדעס געלעזען:

„זיי האָבען זיך בעגעגענט צום ערשטען מאָהל אויף א באָל. די מוזיק האָט געשוויגען, דען מען האָט ערשט געהאַט אָפּגעטאַנצט אַ וואַלצער. ער וועלכער האָט ניט געטאַנצט, איז אַרומגעגאַנגען און האָט געשיינט צו זיין פֿערטראַכט. זי, וואָס האָט יאָ געטאַנצט, איז געגאַנגען זוכען אַ פּלאַץ צום זיצען און איז איהם געקומען אַנטקעגען. זי איז געגאַנגען געאַרעמט מיט איינעם, וואָס האָט געשיינט צו זיין איהר מאַן. איבעריגענס, ווען מען וואָלט זיך נאָכגעפֿרעגט ביי די מעמבערס פֿון איהר סאָסייטי און ביי דעם בעריהמטען „מסדר קידושין" וואָלטען זיי ערקלערט, אַז דער, מיט וועמען זי געהט געאַרעמט, איז ווירקליך איהר מאַן—כדת משה וישראל.

זי איז געווען שעהן, רייצענד שעהן. איהר קערפּער איז געווען ווי אָפּגעטאָקט; אין איהרע בעוועגונגען, אין איהר געהן איז געלעגען אַ טאַקט, אַ קלאַנג, אַנ'אַרט שטומע מוזיק. איהרע שעהנע, גרויסע אויגען האָבען באַלד איבערציינגט אַז זי איז אַ מונטערע, אַ וויציגע און אַ פֿיהלענדע, איהר שעהן געפֿאָרמטע געזיכט האָט געציינט אַז זי איז איינינערמאַסען אינטעליגענט. ער וואָלט

זי פֿילייכט ניט בעמערקט, דען ער האָט געהאַלטען די אויגען אַראָפּגעלאָזען צום באָדען. אין דעמזעלבען אויגענבליק האָט זי אָבער פֿערלאָרען אַ זיידענע טיכעלע. קוקענדיג אויף דער ערד האָט ער עס בעמערקט און אויפֿהייבענדיג די טיכעלע איז ער צוגעגאַנגען און האָט עס איהר אָפּגעגעבען. זי האָט איהם העפֿליך בעדאַנקט, איהם פֿריינדליך אָנגעקוקט מיט איהרע שעהנע, גרויסע אויגען און האָט די טיכעלע צוגענומען. זייערע פֿינגער האָבען זיך בעריהרט און עפּעס אַ געהיימער געפֿיהל, אַ פֿונק איז אין דעמזעלבען מאָמענט דורכגעלאָפֿען דורך זייערע הערצער. וואָס איז דאָס געווען? עטוואָס, וואָס האָט ניט קיין נאָמען; אַ געפֿיהל, וואָס איז עטוואָס מעהר ווי גלייכגילטיגקייט. ער איז געגאַנגען ווייטער מיט זיין געוועהנליכען שטאָלץ, אָפּגעהענדיג איינינגע טריט האָט ער עפּעס ניט ווילענדיג אַ קעהר געטהאָן דעם קאָפּ צו דער זייט וואו זי איז אַוועק. ער האָט בעמערקט, אַז אויך זי האָט געקוקט אויף הינטען און האָט זיך ערשט געווענדעט אין איהר פֿריהערדיגער ריכטונג. זאָל זי האָבען איהם נאָכגעקוקט? ער האָט עס ניט געקענט דענקען. געבענדיג איהר די טיכעלע האָט ער בעמערקט אויף איהר פֿינגער דעם טרוי־רינג (טבעת קידושין), וועלכע אינטערעסע קען זי האָבען פֿאַר איהם פֿאַר אַן אונבעקאַנטען יונגען מאַן, ווען זי איז פֿערהייראַטה? איבעריגענס האָט ער געשיינט זיך ווייניג צו קימערן אום דעם און איז גלייכגילטיג געגאַנגען זיין וועג.—

***

עס זיינען אַוועק צוויי מאָנאַטה זייט יענעם אָבענד, אין וועלכען דער באָל האָט שטאַטגעפֿונדען. דאָס איז געווען אַ זונטאָג נאָכמיטאָג. אין אַ שעהן מעבלירטען

פּראָנט־רום איז זי געזעסען און האָט געבלעטערט אַן אַלבום. דער וואָס האָט זי געזעהן יענעם אָבענד אויף'ן באָל האָט געקענט בעמערקען אין איהר אַ פּערענדער־רונג — דער שמייכעל, וואָס איז פריהער געלעגען אין די ווינקעל פון איהרע ליפּען, האָט יעצט אויסגעדריקט אַ גרינגען שמערץ; די ליכטיגע, לאַכענדע אויגען זיינען עטוואָס דונקעלער געוואָרען; אין איהר בליק איז גע־לעגען דער זעלבער רייץ פון פריהער, מעהר נישט אַ גרינגע שאַרפקייט, עפּעס אַזוי ווי אַ גרינגע מעלאַנכאָ־ליע האָט זיך אין איהם אַריינגע'גנב'עט. מען האָט עס אָבער קוים געקענט בעמערקען און ווירקליך האָט עס קיינער ניט בעמערקט....

זי האָט אַריבערגעמישט איניגע בילדער און האָט זיך פערקוקט אויף איינעם פון זיי. עס האָט געשיינט אַז זי האָט געקוקט גלייכגילטיג אויף דעם בילד. אָבער זיך בעסער צוקוקענדיג האָט מען געקענט זעהן, אַז איהרע געזיכטסציגע דריקען אויס אַ זעלטזאַמען, אינערליכען געפיהל.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר פלאַץ און איז אַריין אין צווייטען צימער; אין בעד־רום, אויף אַ זויבערער, ריין־בעדעקטער בעט איז געלעגען איהר מאַן און האָט געשלאָפען. זי איז געבלי־בען שטעהן אין טהיר, האַלטענדיג איין האַנד אָנגע־שפּאַרט אין דער הויך אָן וואַנד, די צווייטע אַראָבגעלאָזען. זי האָט געקוקט אויף איהר מאַן און האָט זיך פערטראַכט. פון וואָס האָט זי געטראַכט? עפּעס פרעמדע רעיונות, פערשיעדענע ערינערונגען האָבען זיך געמישט אין איהר קאָפּ. זי האָט זיך ערינערט אָן דעם טאָג פון איהר חתונה; איהר האָט זיך געדאַכט, אַז זי איז איהר מאַן ניט אַזוי איבערגעגעבען ווי דאַן, אַז זי ליעבט איהם ניט

אַזוי אויפֿריכטיג ווי מיט איניגע מאָנאַטהע צוריק. צו גלייכער צייט האָט זיך אין איהרע געדאַנקען אַריינגע׳גנב׳ט אַ גרינגער צווייפֿעל: אויב זי האָט איהם ווען עס איז ווירקליך ערנסט געליעבט? עס האָט איהר יעצט געשיינט, אַז זי האָט זיך מיט איהם פֿערבונדען מעהר אוים זייטיגע אינטערעסען אַלס אוים ריינער ליעבע. עפעס האָט זי דאַן יאָ געהאַט אַ סימפּאַטהי צו איהם, אַ פֿריינדשאַפֿט, אַנ׳אַרט ליעבע; אָבער יעצט האָט זי אַליין ניט געוואוסט וואָס פֿאַר אַ נאָמען זי זאָל געבען דעם פֿריהערדיגען געפֿיהל. אויך יעצט איז זי איהם געוועזען טריי, האָט זיך געצייגט צו איהם פֿריינדליך; איהר איז אָבער, זאָ צו זאָגען, געוועזען שווער דיזע פֿריינדשאַפֿט, דיזע טרייהייט איהם יעצט צו צייגען.

זי האָט עס פֿון דעסטוועגען יאָ געטהאָן און זי פֿלעגט זיך פֿיהלען צופֿרידען מיט דיזער האַנדלונג, וועלכע זי האָט אַנערקענט אַלס איהר פֿפֿליכט. זי פֿלעגט זיין שטאָלץ דערויף; פֿלעגט זיך בעטראַכטען אַלס זיעגערין; ווען פֿלעגט זי בעזיעגען? איהרע אייגענע געפֿיהלען...

אָט דאָס האָט זי געטראַכט און שווער איז איהר געוואָרען אויף׳ן האַרצען. זי האָט געבענקט נאָך עטוואָס, זי האָט געפֿיהלט אַ זעהנזוכט, איהר האַרץ האָט געשמאַכטעט נאָך עטוואָס אונבעקאַנטעס. וואָס איז דאָס געוועזען? זי האָט עס אַליין ניט געוואוסט און פֿילייכט האָט זי עס ניט געוואָלט וויסען....

*
* *

נאָך אַ פּאָר מאָנאַטען זיינען פֿערלאָפֿען. אין זיין איינזאַמען צימער אויף׳ן בעט איז „ער" געזעסען דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף די הענד און האָט געטראַכט.

איז ער דאָס דער געזונטער, בעדאַכטער מענש פֿון פֿריהער? וואו איז אַהינגעקומען זיין פֿעסטער כאַראַק־

טער, זיין קאלטע איבערלייגונג ? פערשוואונדען, אלעס
פערשוואונדען! אויף'ן הימעל ציהען די שווארצע וואל-
קען, גלייך ווי הונגעריגע רויב-פויגעל, און גלייך ווי די
וואלקען ציהען זיך אין זיין מוח די שווארצע געדאנקען,
און יעדער געדאנק, וואס איהט זיך אוועק, נעהמט מיט
א טהייל פון זיין הארץ, א טהייל פון זיין לעבען. ער
קוקט ארויס אויף דער גאס: דער שנעע צושמעלצט,
דער ווינטער געהט אוועק און דער פריהלינג קומט
באלד אן. די זון וועט אנווארעמען די ערד און טויזענ-
דער פרישע בלומען וועלען ארויסבליהען פון איהר שוים.
אויך אין זיין הערץ וויל עס ווערען פריהלינג, טויזענדער
נייע געפיהלען ליגען אין איהר בעהאלטען. אבער אויך
זיין הערץ דארף האבען א זון, וואס זאל דיזע געפיהלען
ארויסקוסען פון איהר, און דיזע זון קען נאר זיין—זי...

ביי דעם געדאנק איז ער אויפגעשפרונגען: — זי...
וואס פאר א רעכט האט ער געהאט פון איהר צו דענ-
קען? זי איז פערהייראטה און וואס פערלאנגט ער?
מיט וועלכע פערשטאכענע אייגען קען ער קוקען איהר
מאן גלייך אין געזיכט, איהם זאגענדיג, אז ער איז זיין
בעסטער גוטער פריינד? ווי קען ער עס איהם זאגען,
ווען ער קוקט אויף זיין פרוי מיט אזעלכע שמאכ-
טענדע בליקען? אבער וואס פאר א פערברעכען איז
דאס? ער ליעבט זי דאך ניט אום איהם צו זיין א שונא;
ער ליעבט זי איינפאך דערפאר, ווייל ער ליעבט זי, די
ליעבע, אדער די נאטור ווייס ניט פון קיינע פארגע-
שריבענע געזעצע: דאן, אלס ער פלעגט צו זיי קומען
און פלעגט זי וועלען אומארמען, איז ער דען ניט געווען
צו איהר מאן דער זעלבער גוטער פריינד ווי בעפאר?
פלעגט ער זיך אליין ניט מאכען קיין פארווירפע פא-

זיינע געדאַנקען, וואָס האָבען געוואָלט אַריבערטרעטען דעם גרענעץ פון דעם טבעת קידושין? יאָ! און דאָך האָט ער זי געליעבט, געליעבט ביז צום וואַהנזין. זי האָט איהם געזאָגט, אַז זי וויל בלייבען שטאַ־ק, זי וויל „זיעגען". ער האַט גוט פערשטאַנען אַז דאָס מיינט: נאָכקומען די פּאָראַרטהיילע פון דער וועלט, פאָלגען די פריינד און בלייבען טריי דעם מאַן, וועלכען זי ליעבט ניט מעהר; איהם האָט זי געהייסען זיך אַרויסשלאָגען פון קאָפּ אַלע נאַרעשקייטען און האָט איהם פערבאָטען זאָגאַר צו איהר אין הויז צו קומען... האָט זי עס געמהאָן דערפאַר וויל זי האָט איהם ניט געליעבט? ניין! ער האָט געהערט די צובראָכענע שטימע מיט וועלכער זי האָט אַרויסגערעדט דיזע ווערטער און ער האָט זי פערגעטערט. ער האָט זי פערגעטערט און געשעצט נאָך העכער, דערפאַר וויל זי האָט איהם פערבאָטען זי צו זעהן; ער האָט זיך בעשלאָסען ניט מעהר צו געהן אין דער גאַס, וואו זיי וואָהנען. אָבער ווי גערן וואָלט ער כאָטש נאָך איין מאָל אויף איהר אַ קוק געטאָהן און דאַן... דאַן אויסגעהן פאַר ליעבע!......

*
* *

אין איינע פון די שעהנע פריהלינגס־נעכט האָט מען געקענט זעהען אַ יונגען מאַן אַרומגעהענדיג צומישט אין גאַס. זיינע האָר זיינען געווען ניט פערקאַמט, דאָס געזיכט בלייך און די בליקען מעלאַנכאָליש. ער האָט זיך געשיינט פאַר יעמאַנדען צו היטען און האָט יעדען אייגענבליק געוואָרפען אַ בליק אויף די הייזער פון דער צווייטער זייט גאַס. פּלוצלונג האָט ער אויסגעשאָסען אַ געלעכטער, האָט זיך פערקייכט און איז געפאַלען; מענשען זיינען צוזאַמענגעלאָפען אויף דעם בייזוואונ־

דער! מען האָט איהם אַ רעכטע צייט געמינטערט און ענדליך אַוועקגעפֿיהרט אין האָספּיטאַל.

צו דערזעלבער צייט איז אין איינע פֿון די הייזער, אויף וועלכע דער יונגער מאַן האָט געקוקט, געפֿאַלען אין אָהנמאַכט אַ יונגע פֿרוי, אַ שוואַנגערע, שטעהענדיג ביי אַ פֿענסטער, גאָר פּלוצלונג. זי האָט דעמזעלבען אָבענד מפּיל געווען אַ טויטעס קינד און איז געבליבען קראַנק....

....

דאָס איז דער טרויעריגער סוף פֿון דער ליעבעסגע־שיכטע. טרויעריג, זעהר טרויעריג! אָבער ווי אונגעהייער נאַריש! ווער האָט זיי דען ניט געלאָזען?....

אויס מיין טאָגעבוך.

איך בין אויפֿגעשטאַנען מיט זאָנען־אויפֿגאַנג, האָב זיך גיך אָנגעטהאָן און כאָטש איך האָב געזעהן, אַז דער טאָג וועט זיין אַ הייסער, פֿונדעסטוועגען בין איך געגאַנגען אין ווינטער מאַנטעל.... אויף דער גאַס האָב איך געקויפֿט אַ צייטונג, האָב דורכגעקוקט אַלע „וואָנטס" און האָב גענומען מאַרשירען צו איינעם פֿון די אָנגעגעבענע פלעצער, וואו מען פֿערלאַנגט אַרבייטער. געהענדיג האָב איך געטראַכט, אַז איך וועל געוויס זיין דער ערסטער, וואָס וויל אַזוי שטאַרק עסען און איילט זיך דערפֿאַר צו קומען פֿריה, אָבער איך האָב געהאַט אַ טעות. איך האָב דאָרט אָנגעטראָפֿען אַ פּאָר מנינים פֿון מיין סאָרט, ד.ה. הונגעריגע, נאַקעטע, פֿאַרהושכטע אַרבייטער. איך האָב באַלד געוואָלט געהן צו אַ צווייטען פלאַץ, אָבער איך האָב איבערגעטראַכט, אַז דאָרטען מוז אויך זיין דאָס זעלבע ווי דאָ. איך בין געבליבען שטעהן. איך האָב יעדען בעזונדער בעטראַכט, זיך איינגעקוקט אין זייערע פֿערפֿינסטערטע פנים׳ער, אויף וועלכע די נויט האָט אַרייפֿגעלייגט איהר שוואַרצען זיגעל. איך האָב בעמערקט ווי איינער דעם צווייטען קוקט אָן בייז, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך געווען אַלטע

שונאים. אַך, איהר ארימע, פֿערנאַרטע אַרבייטער, האָב איך געטראַכט, איהר ווייסט ניט אויף וועמען צו זיין בייז, איהר ווייסט ניט ווער עס האָט אייך געבראַכט צו אַזאַ טרויעריגען צושטאַנד....

דער וואַרטען האָט מיך געערגערט און נאָך מעהר בין איך געוואָרען בייז, ווען איך האָב בעטראַכט, ווי מענשען וואָס ווילען אַרבייטען און געניסען פֿון זייער אַרבייט—אַזעלכע מענשען מוזען גאָר שטעהן און וואַרטען ביז מען וועט זיי ערלויבען צו אַרבייטען. ענדליך האָבען מיר זיך דערוואַרט. עס האָט געוויסעלט זיבען און דער פֿאַרמאַן איז געקומען. דאָס איז געווען אַ רויטער, אָפּגעפּרעסענער, פֿאַרטרעמפּעוועטער דבר אחר. ער האָט זיך אַנידערגעשטעלט אויף'ן בריקעל פֿון פֿעקטאָרי און האָט אונז געגומען בעקוקען מיט זיינע קליינע, פֿאַרשיכור'טע אויגעלעך, אַקוראַט ווי אַ אָפּיציר בעקוקט זיין ראָטע סאָלדאַטען. די הענד האָט ער געהאַלטען אין די הויזען פּאַקעטס און זיין גאָלדענע קייטעל האָט זיך אַרויסגעזעהן. ער האָט געקוקט מיט גדלות, מיט צופֿריעדענהייט, מיט פֿערגעניגען אין יענעם אויגענבליק האָט ער זיך געפֿיהלט העכער, גרעסער פֿון די אַלע, אויף וועמען ער האָט געקוקט. מיך האָט געעקעלט אַנצוזעהן די חזיר'שע צורה פֿון אַזאַ נידעריגע בריאה. איך האָב מעהר געקוקט אויף די אַרבייטער. אַך, וויפֿיעל איך האָב געלעזען אין זייערע געזיכטער, אין זייערע מיענען! האָפֿנונג, ערוואַרטונג, שרעק און פֿערצווייפֿלונג... יעדער האָט געקוקט אויף'ן פֿאַרמאַן און זייערע בליקען האָבען אויסגעדריקט אַ געבעט צו איהם. איך האָב געזעהן ווי יעדער וויל איהם געפֿעלען ווערען אום צו קריעגען דעם לאַנג געזוכטען שטיקעל ברויט. ווען זיי

וואָלטען געקענט אויף דעם אויגענבליק, דורך אַ כישוף ווערען גרעבער, רויטער, שענער וואָלטען זיי געווים אָפּגעגעבען אַ וואָך ווײַדזשעס פֿאַר דער סגולה, אַבי נאָר צו קריעגען אַרבייט.

איך האָב געלעזען די פֿינסטערע געדאַנקען פֿון זייערע קעפּ—טאָמער קריעגט מען קיין אַרבייט ניט און אין דער היים איז קראַנק די פֿרוי, אַ קינד, ניטאָ קיין ברויט, קיין דאָקטאָר, קיין מעדיצין, רענט קומט און דער לענדלאָרד סטראַשעט אַרויסצוואַרפֿען פֿון דירה, און אַנדערע אַ זעלבע טרויעריגע צושטענדע, מיט וועלכע עס איז פֿול דעם אַרבייטערס לעבען.

ווען דער פֿאָרמאַן האָט יעדען בעזונדער בעטראַכט פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, האָט ער ענדליך אַ וואונק געטהאָן צו דריי פֿון אונז. נאַטירליך האָט ער אויסגעקליבען די שטאַרקסטע; ער האָט געהאַט רעכט, אַז מען קויפֿט סחורה דאַרף מען זעהן וואָס ביליגער און וואָס בעסער עס צו קויפֿען. מיט אַראָבגעלאָזענע קעפּ זיינען די איבעריגע אַוועק אין פֿערשידענע זייטען. איך בין אויך אַוועק אויפֿגערעגט, אין כעס....

איך בין געקומען צוריק צו מיין וואָהנונג. אַרויפֿגעהן אין שטוב האָט זיך עפּעס ניט געוואָלט. איך בין שולדיג פֿאַר אַ פּאָר מאָנאַט רענט און די מיסים וועט מאַכען אַ זויערע מינע. איך קען זי ניט פֿאַרדיינקען די בלייכע, פֿערהאָרעוועטע, דאָפּעלט פֿערשקלאַפֿטע מיסים. זי פּלאָגט זיך אויך, דער לענדלאָרד לאָזט זי אויך ניט רוהען——

מיר איז געוואָרען מאָדנע צו מוטה. דער טאָג איז היים און דער ווינטער מאַנטעל ליעגט מיר אויף די פּלייצעס, דער הונגער וואויעט אין מאָגען אַזוי ווי אַ הונגעריגער וואָלף, די שיך קוקען מיך אָן אַזוי אומעטיג

מיט זייערע אָפֿענע מיילער אַקוראַט ווי אַ פּאָר זשאַבעס פֿון אַן אויסגעטריקענטען זומפּף. וואַס טהוט מען? וואוהין אַנטלויפֿט מען? וואוהין אַנטלויפֿט מען פֿון זיך אַליין? מיר איז געוואָרען ענג... רונד און אַרום די הויכע, שוואַרצע פּראָפּיטעס מיט די פֿייער עסקייפּס אַזוי ווי די טורמעס, און אַלע אַזוי גלייך אין מאָס, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען געווען אויסגעטאָקט פֿון איין האַנד... פֿאַר יעדער הויז שטעהט אַ באַרעל, אַזוי ווי ביי די רייכע שטעהן די גרינע, פֿאַנאַנדערגעוואַקסענע בוימער אונטער די פֿענסטער. (ניט קיין שלעכטער חילוק, האַ?...) מיר איז געוואָרען ענג און איך האָב געפֿיהלט, אַז איך וועל שטעהן נאָך אַ פּאָר מינוטען וועל איך ווערען דערשטיקט...

אַלס וואָס איך האָב געזעהן אַרום זיך האָט מיר אויסגעקוקט ווי איין לאַנגע, דיקע, שטאַרק פֿערפֿלאָכ־טענע שטריק, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען אַרומצואוויק־לען אַרום מיין האַלז, און.... איך האָב גענומען געהן...

איך האָב גענומען געהן ניט בעטראַכטענדיג וואוהין איך געה. ענדליך, אַז איך האָב מיך אַרום געקוקט, האָב איך דערזעהן אַז איך בין אַפּטאון. אין גאַס איז שטיל. ווען ניט ווען פֿאָהרט פֿאַרביי אַ מילך מאַן און קלאַפּט מיט זיינע בלעכערנע קענדלעך. די שעהנע הייזער זיינען נאָך פֿערמאַכט. די שווערע, זיידענע גאַרדינען אין די גרויסע, לופֿטיגע צימער און אין זייד פֿערפּוצטע בעטען שלאָפֿען זיך גאַנץ רוהיג די רייכע בעל הבתים...

ענדליך בין איך אָנגעקומען צום צענטראַל פּאַרק און איך בין אַריין אין דעם גרויסען, פּרעכטיגען גאָרטען. די פֿויגעלעך האָבען מיך בעגריסט מיט אַ מאָרגען־ליעד און דאַן האָב איך זיך איבערצייגט, אַז די נאַטור איז מקבל פּנים דעם הונגעריגען אַזוי ווי דעם זאַטען, דעם

רייכען ווי דעם בעטלער—אַלע זיינען ביי איהר גלייכע יחסנים.

איך בין געלאָפען אַלץ ווייטער און ווייטער אין גאָרטען אַריין, און ווייסט איהר וואַרום? ווייל איך האָב געוואָלט געפינען אַ ווינקעלע, וואו די אייזערנע האַנד פון דער ציוויליזאַציאָן רוהט ניט. איך האָב געוואָלט אַ ווײלע פערגעסען אויף דער גאַנצער וועלט און אויף איהרע גוטע, פרומע, געבילדעטע, קלוגע, ווייכהערציגע מענשען. יאָ, איך זאָג דעם אמת, איך האָב געוואָלט פערגעסען אויף דער וועלט, זאָגאַר אויף מיינע ברידער, אויף די אָ־עמע, עלענדע, געקוועלטע אָבער האַרטנעקיגע שקלאַפען....

דער שטן איז מיר אָבער געשטאַנען אין וועג. איך האָב אָנגעטראָפען מענשען—אָבער ווייסט איהר וועלכע מענשען? אָפּגעפרעסענע, רויטע, גראָבע, רייכע מענשען. אין טהייערע עקיפאַזשען זיינען זיי אַרומגעפאָרען—ניין, די פערד, די גוטע, שטילע, צופריעדענע פערד האָבען זיי געפיהרט... און זיי זיינען זיך געזעסען צושפרייט און האָבען גערויכערט האַוואַנאַ סיגאַרען. און זיי, די רייכע מענשען, האָבען מיך אָנגעקוקט פאַרבייפאָהרענדיג מיט אַ צופריעדענעם שמייכעלע, אין וועלכען איך האָב געלעזען די ווערטער: „דו קבצן, שלעפער, שקלאַף, ווי קומסטו אַהער! דאָ איז אונזער אָרט, מיר מעגען דאָ שעפען די פרישע גן עדן לופט, אָבער ניט דו!" זיי זיינען אַוועקגעפאָהרען ווייטער, און איך האָב גענומען געהן....

אָבער אַלץ זעה איך נאָך ניט די פרייע נאַטור! איבעראַל אַזאַ הייליגע אָרדנונג: גרינע ביינק צום זיצען, אויסגעפלאַסטערטע וועגען פאַר בייסיקלעך און עקיפאַזשען, אויסגעמויערטע טויערן און טרעפען, סטאַטועס,

פֿאָנטאַנעז, אויסגעזועצטע בלומען, די לאָנקעס פֿערצאַמט מיט דראָט און דאָס שמעקט דאָך אַלץ מיט מענשליכע אַרבייט.... איך האָב גענומען ווייטער געהן. איך האָב דערזעהן אַ באַרג, בין אויף איהם אַרויפֿגעגאַנגען און אַראָפּגעהענדיג צום צווייטען זייט האָב איך ענדליך געפֿונען מיין געזוכטען פּלאַץ. איך האָב זיך אַרומגע־קוקט אין אַלע זייטען צו זעהן אויב איך בין אַליין, דען איך האָב געצווייפֿעלט אויב מען קען געפֿינען אַ ווינקעל, וואו מען זאָל קענען זיין אַליין און פֿערגעסען אויף אַלץ.... אָבער רונד און אַרום האָב איך געזעהן די פֿרייע, אונבעצוואונגענע נאַטור. איך האָב פֿריי אויפֿגעאַטהעמט.

אַך, ווי שעהן, ווי פּרעכטיג, ווי בעצויבערנד אַלץ אַרום מיר האָט אויסגעזעהן! גרינע בערגלאַך בעקרוינט מיט יונגע בוימלעך, וואָס האָבען נאָך געטראָגען אויף זיך זייערע דופּטענדע בליהונגען; דינע צווייגלעך, דורך וועלכע די שטראַהלען פֿון דער זון האָבען זיך דורכגע־פּלאָכטען. די פֿייגעלעך זיינען אַרומגעשפּרונגען פֿון איין אָרט צום צווייטען און האָבען געפּיפּטשעט, געזונגען אַזוי שעהן, אַזוי זיס, אַזוי פֿריילעך, אַז צו מיר וואָלט אין יענער מינוט געקומען אַן אָרקעסטער מוזיק פֿון אַ קייזערליכען טהעאַטער און וואָלט מיר אָנגעבאָטען צו הערען אַ סימפֿאָניע פֿון איינעם פֿון די וועלט בעריהמ־טע מוזיקער, וואָלט איך זיי גאַנץ געווים געהייסען צוריק געהן אין זייער רוה.

יעדע מוראַשקעלע, יעדע פֿליגעלע, יעדע בלעטעלע, יעדער זעמדעלע, יעדער וואָרצעל האָט מיר געגעבען פֿערגעניגען, און ווער רעדט שוין די בלומען! די פֿאַר־בענרייבע, פֿאַנאַנדערגעבליהטע, זאַנפֿטע, גוטע שטילע בלומען, זיי האָבען מיך אָנגעקוקט אַזוי מילד, אַזוי

ליעבליך, נאָך ליעבליכער ווי די שטערן פֿון הימעל. מיט זייער בשמים'דיגען דופֿט האָבען זיי געגלעט, געלאָסצעט מיין אָרימע, דורשטיגע, פֿערשמאַכטע, דערהיצטע זעעלע; זיי האָבען פֿון איהר אַראָפּגעגלעט דעם שטויב, וואָס די וועלט מיט איהרע מענשען, מיט זייערע מעשים טובים האָבען אויף איהר אַרויפֿגעשאָטען. זיי האָבען אין איהר אַריינגעבלאָזען אַ טהייל פֿון זייער לעבען און פֿון דעם האָט זיך מיין זעעלע אָנגעצונדען, אָבער מיט אַזאַ הייליגען, עדעלען, ליכטיגען פֿייערל, וואָס האָט זיך געהויבען אַלץ העכער און העכער, ביז צום הימעל. צווישען די בערג און די בלומען און צווישען דעם גרינעם גראָז איז רוהיג געפֿלאָסען אַ זילבער קלאָהרע טייכעל און דער שטילער ווינטעלע האָט געקוסט די זילבער קלאָהרע טייכעל; און די טייכעל האָט אַ ציטער געטהאָן פֿון דעם ווינטעלס זיסען קוש און האָט זיך גענומען קרייזלען. ווי מחיה'דיג עס איז געוועזען צו שעפּען די פֿרישע לופֿט, וואָס די טייבעל האָט פֿערשפּרייט!

איך האָב זיך פֿערגעסען אויף דער וועלט. יאָ, פֿערגעסען אויף אַלעס, אפילו אויף זיך אַליין, אויף מיין הונגער, אויף מיין ווינטער מאַנטעל און אויף מיינע צוריסענע שיך. איך האָב זיך אַנידערגעלייגט אויף'ן גראָז, אַליין, אין דער געטליכער שטילקייט. מיינע אויגען האָבען ניט געקענט זאַט ווערען אָנקוקענדיג דעם פּרעכטיגען בילד, דעם האַרמאָנישען בילד פֿון דער נאַטור. וואָס מעהר איך האָב געקוקט בין איך אַלץ מעהר בעגייסטערט בעצויבערט און ענטציקט געוואָרען. איך האָב געוואָלט אַלעס אומאַרמען, צודריקען צום ברוסט און עס קושען און קושען אַזוי לאַנג, ביז איך וואָלט עס פֿארשלונגען;

דאַן וואָלט איך זיך אַליין געקושט און פֿאַרשלונגען ביז פֿון מיר וואָלט געוואָרעז אַ וואָלקענדעל, אַ ווינטעלע, אַ הויך, אַ חלום און איך וואָלט אַוועקגעפֿלויגען ווייט, ווייט, ווייט דורך דעם ריינעם עטהער....

ווי לאַנג איך בין אַזוי געזעסען פֿאַר'חלום'ט ווייס איך ניט. נאָר פּלוצלונג האָב איך דערפֿיהלט ווי עטוואָס האָט מיר בעריהרט.

איך האָב זיך געשווינד אומגעקוקט און.. אַ וואונדער! איך האָב דערזעהן פֿאַר זיך אַ געשטאַלט פֿון אַ פֿרוי. ניין, ניט קיין פֿרויען געשטאַלט. נאָר אַ מלאַך, אַ הימ־לישעס וועזען, נאָך עטוואָס העכערעס ווי אַ הימלישע וועזען איז דאָס געווען. זי האָט אַרויפֿגעלעגט איהרע צאַרטע, ליליען־האַנד אויף מיין שולטער און האָט מיך אָנגעקוקט ליעבליך מיט איהרע ליכטיגע, גאָלדענע בלי־קען. זי האָט מיך בעצויבערט. אויך איך האָב זי אָנגע־קוקט, אָבער ריידען האָב איך ניט געקענט.

אַך, ווי געטליך זי האָט אויסגעזעהען, אין איהר שנעע־ווייסען קלייד מיט דער רויטער בלום אויף'ן ברוסט! איך בין געוואָרען בערוישט, איך האָב זיך פֿערלוירען—מיין חומר איז פֿערשוואונדען און איך בין געבליבען אַ נשמה אַליין, און די נשמה האָט זיך טובל געווען אין איהר אַטהעם און איהר אַטהעם איז געווען זיסער, ווי דער דופּט פֿון אַלע בלומען אין איינעם. איך האָב ניט געקענט אויסריידען קיין איינציגעס וואָרט, האָב ניט געוואוסט וואָס איך זאָל ריידען. נאָר זי האָט זיך באַלד אָפּגערופֿען מיט אַ הימלישען שמייכעלע: „דערקענסטו מיך ניט, פֿריינד?" איך האָב זי אָנגעקוקט נאָך שאַרפֿער און מיין האַרץ האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו שלאָגען! „איך האָב דיך אין מיין לעבען ניט געזעהען אָבער.... אָבער"....

דאָס האָב איך אויסגעשטאַמעלט און בין געבליבען שטיל. זי האָט מיך אָבער שטאַרק צוגעדריקט צו איהר ברוסט און איהרע ראָזען־ליפּען האָבען געמורמעלט: „פריינד, דאָס בין איך, דיין געליעבטע, וועלכע דו האָסט קיינמאָל ניט געזעהען און דאָך ליעבסט דו זי מיט דעם גאַנצען פייער פון דיין זעלע!"... און ווי זי האָט די ווערטער געענדיגט, האָט זי מיך נאָך שטאַרקער צוגעדריקט צו איהר ברוסט. אויך איך האָב זי אומאַרעמט. אונזערע ליפּען האָבען זיך צוזאַמענגעשלאָסען און פון אונזערע אויגען האָבען זיך אַ גאַס געטהאָן אַ שטראָם טרערען. אָבער פריידען־טרערען, גרינגע טרערען, וואָס מעהר זיי האָבען זיך געגאָסען איז אַלץ גרינגער און גרינגער געוואָרען....

זי איז אויפגעשטאַנען פון דר'ערד, האָט מיך אַרומגענומען מיט איין האַנד און מיט דער צווייטער האָט זי זיך אָנגעכאַפּט אָן די שטראַהלען פון דער זון. אין איין אויגענבליק זיינען מיר געווען ניט ווייט פון דער זון אַליין. זי האָט מיר געהייסען אַראָפּקוקען אויף דר'ערד. איך האָב זי געפאָלגט, און אַך! ווי שווידערהאַפט דער אַנבליק איז געווען! איך האָב דערזעהען דעם גאַנצען פערשקלאַפּטען פאָלק. אין יעדער שטאָדט, אין יעדער דאָרף, אין יעדער הייזעל האָב איך זיי געזעהען, מיינע עלענדע ברידער, און איך האָב אָנגעהויבען צו וויינען. זי אָבער האָט מיר געהייסען עטוואָס אַנדערש טהאָן און איך האָב זי געפאָלגט. איך האָב אַרויסגעריסען מיין האַרץ פון דער ברוסט און האָב זי אַ וואָרף געטהאָן אויף אַ ראָזיג־גאָלדענעם וואָלקען, וואָס איז אַרומגעשוואומען אין דער לופט.

פון מיין האַרץ האָבען זיך אַרויסגעגאָסען די וואַרימע

געפֿיהלען, גלייך ווי זאָנען־שטראַהלען, און האָבען דערוואַרעמט די פֿון צרות דערפראָרענע הערצער פֿון מיינע ליידענדע ברידער אויף דער ערד. אין זייערע הערצער האָט ערוואַכט די נאַטירליכע לוסט צום לעבען, צום גענוס, צום פֿערגניגען. דאָס האָט זיי געבראַכט צום נאָכדענקען איבער זייערע ליידען און דורך וועמען זיי ליידען. זיי האָבען מעהר ניט ניט געשפּיגען אין פּנים פֿון זייערע וואַהרע פֿריינד, פֿון זייערע לעהרער. וואָס האָבען זיי געהייסען אַראָפּוואַרפֿען פֿון זיך דעם טויזענדיאָהריגען יאָך פֿון שקלאַפֿעריי. זיי האָבען צוגעהערט די הייליגע לעהרע פֿון פֿרייהייט און מענשענרעכטע. באַלד האָבען זיי זיך פֿעראייניגט—אַלע ליידענדע זיינען געוואָרען איין נאַציאָן, אונטער דעם נאָמען „מענשען".

זיי האָבען זיך ערהויבען געגען זייערע אונטערדריקער און באַלד האָב איך געזעהען ווי קירכען, פּאַלאַצען, געריכטס־הייזער, טורמעס זיינען צוזאַמענגעפֿאַלען מיט אַ געוואַלטיגען קראַך און אונטער זייערע חורבות זיינען בעגראָבען געוואָרען די, וואָס האָבען אַזוי לאַנג און אַזוי באַרבאַריש געמאַרטערט דאָס אָרימע פֿאָלק. די אין שקלאַפֿעריי זייט טויזענדער יאָהרען פֿערזונקענע מענשהייט האָט זיך בעפֿרייט. באַלד האָט זיך די ערד פֿערוואַנדעלט אין אַ גן־עדן מיט שיינע הייזלעך, גערטנער, לאָנקעס, טייכלעך, און אין דיעזען גרויסען וועלט גן־עדן האָבען אַרומגעשפּאַצירט מיינע ברידער.

„סיי, געד אַאוט!" האָב איך פּלוצלונג דערהערט אַ גראָבע שטימע. איך האָב אַ ציטער געטהאָן און אַז איך האָב זיך אַרומגעקוקט צו זעהען ווער עס רעדט צו מיר, איז מיר פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען. איך האָב

דערזעהן, אַז איך ליעג אויף'ן גראָז און נעבען מיר שטעהט אַ קייפּעל וויסקי אין אַ בלויען ראָק און הייסט מיר נעהמען דעם דרך. (מען טאָר אויף'ן גראָז ניט ליי־גען און איהם צו קוועטשען, דען עס געהערט צום שטאַאט....) איך האָב זיך ערשט ארומגעזעהען אַז איך האָב געשלאָפען און אַלעס איז געווען אַ חלום. אַ זיסער חלום, אָבער דאָך פאָרלויפיג ניט מעהר ווי אַ חלום.... איך האָב פערשטאַנען, וואָס דער נפש מיינט און זיך רייבענדיג די פערשלאָפענע אויגען האָב איך גענומען געהן.

ברררר! ווי מיר איז געווען צום מוטה! די שלייפען פון קאָפּף האָבען געקלאַפּט, ווי אַ האַמער פון אַ שמיד. דער ווינטער מאַנטעל איז געוואָרען נאָך שווערער, דער הונגער נאָך מעהר אין כעס און די שיך נאָך מעהר צוטריקענט פון דער זון. די פיס האָבען זיך קוים גע־שלעפּט אויף די איסגעפּלאַסטערטע שטעגלעך פון'ם גאָרטען. אַך, ווי ביטער עס איז פון אַזאַ זיסען חלום צו ערוואַכען און זעהען פאַר זיך די ביטערע ווירקליכ־קייט פון אונזער וועלט!....

מיט די לעצטע כוחות האָב איך זיך דערשלעפּט אַ היים. עס איז געווען פאַרנאַכט, די זון האָט געהאַלטען ביין אונטערגעהן. ביין סטופּ פון מיין וואָהנונג בין איך געבליבען שטעהן און האָב בעטראַכט די אַהיימגעהענדע אַרבייטער, וואָס האָבען אָנגעפילט די טראַטואַרען. אַלע געזיכטער שוואַרץ און פערשוויצט. די העמדער און די דזשעקעטס האָבען די מעהרסטע טהייל פון זיי געטראָ־גען אין די הענד און די זשאַמפּערס זיינען געווען פון אויבען אָפּגעשפּילעט, אָבער אין גאַנצען דורכגענעצט מיט שוויים. צו טרויעריג איז געווען צו קוקען אויף זיי:

אַ ווילדער פּיין האָט אָנגעפּילט מיין האַרץ. איך בין אַרויף די פּיער קרומע טרעפּ, האָב דערגרייכט דעם היילִיגן טאָפּ פֿלאָר, געעפֿנט מיין צימער און זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף'ן לאַנטש, אָן קרעפּטען, אָן לעבען, אָן מוטה, צובראָכען, פֿערמאַטערט און פֿערד־יסליך....

איך בין געלעגען אַ רעכטע צייט און האָב געטראַכט ניט וויסענדיג וואָס איך טראַכט אונטערדעסען איז געוואָרן נאַכט. עס איז געווען אַ קלאָהרע, אַ ליכטיגע, וואַרימע נאַכט. די לבנה האָט אַריינגעקוקט אין מיין צימער מיט איהר עוויג קאַלטער מיענע. מיר האָט זיך גערוכט, אַז איך זעה פֿאַר זיך אַ קאַלטען פֿילאָזאָף, וואָס שטעהט און שמייכעלט איבער מיין ערגערן זיך, איבער מיין היצען זיך און איבער מיין אונגעדולדיגקייט. מיר האָט זיך געדוכט, אַז די לבנה הייסט מיר זיין קאַלט און אַזוי ווי זי זאָל איך אַריינבליקען אין דער פֿינסטערער נאַכט רוהיג, פֿילאָזאָפֿיש. איך האָב זיך דערמאָנט אָן מיין פֿריהער־דיגען חלום און איך האָב מקנא געווען די לבנה, וואָס זי איז אַזוי קאַלט און לייכט דאָך.... אין די אויערן האָט מיר געקלונגען פֿאָלגענדעס ליעד:

טרוימער, טרוימער, דו נאַאיווער,
ווילסט אומזאָנסט אין הימעל פֿליהען,
און דיין הערץ זאָל ווי די זאָנע
אויף דעם גאַנצען ערד־באַל גליהען.

——

טרוימער, טרוימער, דו נאַאיווער,
האָסט אַ הערץ אַ זעהר הייסע,
אָבער אין די ברידערס הערצער
איז די קעלט אַ זעהר גרויסע....

——

ווילסט אומזאָנסט די גאַנצע מענשהייט
זאָל דיין טיעפֿען שמערץ דערפֿיהלען—
וואָס דו טראָגסט דורך זייער ליידען
און וואו דו ווילסט זאָל זי ציעלען....

———

ווילסט אומזאָנסט אויף'ן גאַנצען ערד־באַל
זאָל דיין שטימע זיך דערהערען,
און די מענשהייט זאָל ערוואַכען
און די הערשער־מאַכט צושטערען.

———

פֿיעלע, פֿיעלע מוזען קעמפּפֿען,
פֿיעלע קעמפּפֿער מוזען פֿאַלען,
ביז די פֿרייהייט וועט פֿערשפּרייטען
אויף דער מענשהייט איהרע שטראַהלען—

———

דאָך פֿערצווייפֿלען דאַרפֿסטו ניעמאַלס.
דאַרפֿסט פֿאַר שמערצען נים פֿאַרשטומען;
שטאָלץ און מוטהיג זאָלסטו קעמפּפֿען
און דער פֿרייהייטס־טאָג וועט קומען....

איך בין אויפֿגעשפּרונגען פֿון מיין געלעגער און מיינע ליפּען האָבען אין דער נאַכט געמורמעלט: „איך קען נים, איך קען נים קאַלט בלייבען!"....

די יתומה.

ערשט נעכטען האט מען איהר טרייען גוטען פאטער ארונטער געלאזען אין דער קאלטער גרוב און מיט איהם צוזאמען האט מען פערשאטען און בעגראבען איהר פרייד, איהר לוסט, איהר גליק און האפנונג... מיט דריי טעג צוריק האט זי זיך נאך גליקליך געשעצט אוז אויף איהרע געדאנקען איז גאר ניט ארויף געקומען, אז אין א פאר טעג ארום וועט זי זיין אזוי אומגליקליך. זי איז שטענדיג פרייליך געווען, האטש זיי זיינען ארעם געווען, — ער איז איהר אלעס געווען, אי א פאטער, אי א מוטער, אי א ברודער, אי א פריינד, איהר מוטער איז איהר געשטארבען ווען זי איז אלט געווען א האלב יאהר, פון דאן אן האט זי דער פאטער אויפגעהאדעוועט אויף זיינע ארעמס, אלס איינציג קינד און אלס פארבילר פון זיין געטרייער פערשטארבענער פרוי.

יעצט האט זי איהם אויך פערלוירען און איז געבליבען א דאפעלע יתומה, ארעם, עלענד, יונג און אונערפאהרען אין דער גרויסער, ברייטער, פערדארבענער וועלט, אהן פריינד, אהן בעקאנטע און אהן בעשיצער, דאך ניט פון זיך האט זי געטראכט, נור איהם, איהר געטרייען פאטער, פון וועלכען זי איז אויף עוויג אבגע-

שיידט געוואָרען, האָט זי ניט געקאָנט פֿערגעסען, ווי אַ פֿערבלאָנדושעטע שעפּס איז זי אַרומגעגאַנגען דעם גאַנצען טאָג און די נאַכט, זייט מען האָט איהם בעגראָבען, אַזוי ווי זי וואָלט איהם געזוכט אין אַלע ווינקעלאך פֿון דעם גרויסען, ברייטען פּלאַץ, וואו די פֿאבריקען זיינען געשטאַנען... זי פֿלעגט עפֿענען די טיר פֿון דער קליינער הייזעל, אין וועלכער זיי האָבען געוואוינט און פֿלעגט זיך איינקוקען אין ביידע צימערן, אין דערזועהענדיג, ווי אַלץ איז דאָרטען פּוסט און וויסט, פֿלעגט איהר אָנפֿאַלען אַן אימה, אַ טויט שרעק און זי פֿלעגט די טיר ווידער צומאַכען און בלייבען אויף'ן גאַס, נאָר ווען זי פֿלעגט יאָ אַריין גיין אין שטוב און אַ קוק טהאָן אין פֿענסטער און זעהן דאָרטען ווייט, ביי יענעם זייט וואַלד, די שטאַרק פֿערשנייטע שפּיצען פֿון די מצבות: ערשט דאַן פֿלעגט זי פֿערשטעהן אַז איהר זוכען איז אומזיסט, און טרויעריג פֿלעגט זי לאָזען דעם קאָפּ זינקען אויף'ן ברוסט, קלערענדיג וועגען דעם אָרט וואו איהר פֿאָטער ליעגט....

ווי זי האָט זיך פֿערענדערט אין דער קורצער צייט! ס'איז אונמעגליך צו דערקענען, אַז דאָס איז דיזעלבע שיינע, בליהענדע, לוסטיגע קינד, וואָס זי איז געווען מיט אַ פּאָר טעג צוריק, איהרע שיינע פּורפּור־ראָזע באַקען זיינען איינגעפֿאַלען געוואָרען און זיינען געל, ווי וואַכס, איהרע רויטע ליפּען זיינען בלאַס געוואָרען, די שיינע בליצענדע אויגען איהרע זיינען געוואָרען מיד און רויט פֿון פֿיעל וויינען און האָבען פֿערלוירען די צויבערקראַפֿט, מיט וועלכע זיי פֿלעגען צוציהען יעדע מענשליכע האַרץ ווען מען פֿלעגט אין זיי אַ בליק טהאָן, איהרע שיינע גאָלדענע לאָקען, זיינען אַזוי ווי דונקעלער

געוואָרען און אָהן אַן אָרדנונג זיינען זיי געווען צוּאָ־וואָרפֿען איבער איהרע אַקסלען, פֿאַר קיין זאַך האָט איהר ניט געהאַרט, דען וואָס קען פֿיהלען דער מענש פֿאַר שיינקייט ווען די זעעלע פֿעהלט אין איהם? און איהר האָט עס געפֿעהלט: איהר פֿאָטער איז ניט געווען..

* *
*

דער קורצער־ווינטער טאָג האָט זיך גענייגט צו זיין ענדע, די זון האָט אָנגעהויבען אַראָבצוזינקען, מאַכענ־דיג פּלאַץ פֿאַר דער אָנקומענדער נאַכט,

אויף אַ ביינקעל ביין פֿענסטער זיצט די יתומה, דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף די הענד און די בליקען גע־ווענדעט אַהין צו יענעם אָרט, וואו די מצבות שטעהן...

אין צימער איז אַלעס צוּוואָרפֿען, אָהן אַנאָרדנונג, אייף די דונקעלע ווענט וועבען זיך די אָבענד שאָטענס און שפּרייטען איס אַ טיעפֿען טרויער אויף דעם צימער און איהר איינוואוינערין. זי זיצט שטיל, פֿערטראַכט, נים ווויסענדיג וואָס זי טראַכט, קיין ריהר, קיין קעהר, קיין בעוועגונג, ווי אַ מאַרמאָרנע סטאַטוּע, אין צימער ווערט דונקעלער, די נאַכט גנב'ט זיך אַריין און מאַכט די הערשענדע טויטענשטילקייט נאָך מוראה'דיגער אפילו דער וואַנט־זייגער שטייט שטיל. אַזוי ווי ער וואָלט געטרויע־ט נאָך זיין גוטען בעל הבית, וועלכער פֿלעגט אָבהיטען איהם פּינקטליך אָנצוציהען אום ער זאָל קע־נען ווייטער געהן—פּלוצלונג הערט זיך אַ קלאַפּ אין טיר און באַלד געפֿינט זיך אין דעם טרויעריגען צימער אַ צווייטער פּערזאָן, „ווי קאַלט דאָ איז" האָט ער פֿאַר זיך געמורמעלט שטילערהייט, ער איז איינינע סעקונ־דען געשטאַנען און האָט זיך ענדליך אָבגערופֿען: „מים שטיין!"—זי האָט זיך אַ טרייסעל געטהאָן, דערהערענדיג

איהר נאָמען און אַ בליק טהאָענדיג אויף דעם גאַסט האָט זי אין איהם דערקאָנט דעם פֿאַבריקאַנט, פֿאַר וועמעס פֿעקטאָרי איהר טאַטע איז געווען אַ וועכטער זייט יאָהרען לאַנג.

איך האָב מיט אייך וואָס צו ריידען, ליעבעס קינד! איהר ווייסט דאָך אַז איך דאַרף איצט האָבען אַנאַנדער וועכטער און דער נייער וועכטער מוז אויך וואוינען אויף דעמזעלבען פּלאַץ. וואו די פֿאַבריקען שטייען אַזוי ווי אייער פֿאָטער האָט געוואוינט.

—נו און וואָס פֿערלאַנגט איהר פֿון מיר? האָט זי ערשראָקען געפֿרעגט, און איהר האַרץ האָט אָנגעפֿאַנגען מעכטיג צו קלאַפּען.

—ליעבעס קינד האָט ער געענטפֿערט—דער וועכטער דאַרף דאָ האָבען זיין וואוינונג און קיין אַנדער וואוינונג האָב איך ניט פֿאַר איהם אויסער...

—אויסער וועלכע? האָט זי איהם איבערגעשלאָגען.

—אויסער די, וואו אייער פֿאָטער האָט געוואוינט— האָט ער געענטפֿערט מיט אַ קאַלטען טאָן.

ווי אַ דונערשלאַג האָבען איהר געטראָפֿען דיעזע ווערטער: איהר קערפּער האָט אָנגעהויבען צו ציטערען, ווי אין אַ פֿיבער, די פֿיס האָבען זיך געבויגען אונטער איהר און מאַכטלאָז איז זי אַנידערגעזונקען אויף'ן שטול וואָס איז געשטאַנען הינטער איהר. דער פֿאַבריקאַנט האָט זיך דערשראָקען, נאָר באַלד איז זיין שרעק אַריבער: פֿון די אויגען פֿון די יתומה האָט זיך אַ גאַנץ געטהאָן אַ קוואַל טרערען און אַ וואָרף טהאָענדיג זיך איהם צו די פֿיס, האָט זי געבליפּעט:

—האָט מיטלייד מיט מיר! האָט מיטלייד מיט אַן עלענדע, אונגליקליכע יתומה און פֿערטרייבט מיך ניט

פֿון דאַנען. זאָלען מיינע וואַרעמע טרערען ווייך מאַכען אייער הארץ, אַזוי ווי דער מהוי מאַכט ווייך די בלום, זאָלען זיי אין אייער הארץ אויפֿוועקען די געפֿיהלען פֿון מיטלייד, וועלכע זיינען געווים דאָ ביי יעדען מענשען... איך בעט אייך, גוטער מענש, ערבאַרעמט אייך איבער מיר און לאָזט מיך דאָ ווייטער וואוינען, אין דער קליינער אָרימער שטיבעל, דאָ אין די דונקעלע צימערען, האָב איך צום ערשטען מאָל די זון ערבליקט אין מיין מוטערס אָרעמס, און דאָ האָב איך מיינע גוטע מוטער פֿערלוירען, דאָ בין איך אויפֿגעצויגען געוואָרען פֿון מיין טייערען פֿאָטער און דאַן האָב איך איהם פֿערלוירען... דאָ האָב איך מיינע גאָלדענע קינדער יאָהרען פֿערבראַכט געשפּיעלט, געזונגען, געטאַנצט, געלאַכט און געלערנט, דאָ האָט מיך מיין צערטליכער פֿאָטער געהאַלטען אין זיינע אָרעמס און האָט מיך געקוסט מיט זיינע זיסע ליפּען,—די קליינע דונקעלע רומס זיינען פֿאַר מיר טהייערער ווי אַלץ אין דער וועלט... ווען איך האָב זיך אויסגעלערנט נייען און שטריקען, האָב איך פֿליסיג געאַרבייט און פֿערפֿערטיגט גאַרדינען צו בעפּוצען די פֿענסטער, טישטיכער האָב איך אויסגעשטריקט אום די טישען צו בעדעקען, איך האָב קיין מיה ניט געשפּאָרט און האָב אונזער קליינע וואָהנונג פֿערוואַנדעלט אין אַ גן־עדן. איך האָב געטהאָן אום מיין פֿאָטערס הארץ צו ערפֿרייען, ער זאָל נאָכדעם ווי ער פֿריהרט זיך אָן די גאַנצע נאַכט, געפֿינען אַ ריינע שטוב וואו זיינע מידע גלידער אויסצורוהען, איך האָב זיך געפֿרייט, ווען ער האָט זיך געפֿרייט, און געוויינט ווען ער האָט געוויינט...

—אָבער וואָצו זאָלסטו, ליעבעס קינד, יעצט דערמאָנען

די פֿערגאַנגענהייט—האָט זי דער פֿאַבריקאַנט איבער־געשלאָגען—וואָס געווען איז געווען, וואָס דאַרפֿסטו עס דערמאָנען און זיך אָבעסען די האַרץ אומזיסט?...

—אומזיסט? אָה ניין, גוטער הערר! איך קען עס ניט פֿערגעסען, מעהר וועל איך אַזעלכע צייטען ניט האבען, איך בעט אייך נאָך אַ מאָל, לאָזט מיך דאָ זיין וואו מיין פֿאָטער האָט געלעבט און איז געשטאָרבען, וואו יעדער ווינקעלע וועט מיך ערינערען אָן איהם: זיינע קליידער וואָס ער האָט לעבעדיגערהייט געטראָגען, וועט מיר הייליג זיין אָנצוזעהען דאָ, אויף דעם זעלביגען פּלאַץ וואו פֿריהער, דאָ אין די צימערן, אין דער לופֿט איז נאָך ניט פֿערקיהלט געוואָרען זיין אָטהעם, דאָ בלאָנדזשעט נאָך אַרום זיין גייסט ביי זיין טאָכטער, דאָ זיינען נאָך ניע פֿערשטומט געוואָרען די טענער פֿון די גיטאַרע, אויף וועלכע ער פֿלעגט שפּילען זאָנטאָג־צייט.

—מיין ליעבעס קינד—האָט זיך דער פֿאַבריקאַנט אָבגערופֿען מיט אַ קאַלטען טאָן, דיינע רייד איז אומזיסט, מיין האַרץ טהוט מיר אפילו וועה, נאָר איך קען דיר ניט העלפֿען, דער וועכטער דאַרף מאָרגען אריינמופֿען דאָ אין די שטיבעל, מוז ליידיג ווערען, מיינע צימערען קען איך איהם ניט אָבגעבען...

—אָבער איך גלויב ניט אַז איהר וועט אַזוי גרויזאַם זיין און וועט פֿון מיר אַוועקרויבען מיין לעצטען טרייסט, מייז פֿאָטער האָט מיר דערציילט אַז ווען ער האָט געהייראַטה מיט מיינע זעליגע מוטער און האָט ביי אייך געקראָגען די שטעלע אַלס וועכטער האָט ער דאַן די שטיבעל אַליין אויסגעבויט מיט די אייגענע הענד און יעצט איז שוין נײַנצעהן יאָהר, ווי ער האָט ביי אייך אָבגעדינט און געווים האָט ער דאָס רעכט, אַז די שטיבעל

זאָל איהם געהערען, ווען ניט — זיין קינד נאָך זייז טויט, איך וויל דאָס אָבער ניט, איך וויל דאָ נאָר בלויז וואוינען.

—עס קען נישט העלפען!

—עס קען נישט העלפען? האָט זי איבערגעשריהען זיינע ווערטער—מיין הערר! איהר דאַרפט ניט פערגעסען צוליעב ווען מיין פאָטער איז געשטאָרבען!

—צוליעב די מערדער וואָס האָבען איהם געשאָסען.

—יאָ דאָס איז אמת! אָבער היטענדיג אייערע פאַבריקען, אייער גוטס, אייער האָב! ווען ער האָט בעמערקט, אַז מען וויל גנב'ענען—האָט ער אַלס עהרליכער געטרייער מענש אָנגעפאַנגען צו שרייען—און זיי, די רויבער, דערזעהענדיג, אַז ער האָט זיי געשטערט, האָבען פון איהם ראַכע גענומען און האָבען איהם געשאָסען, צאַפּלענדיג זיך אין זיין בלוט האָט איהר איהם געטראָפען, ווען איהר זייט צוגעקומען צו דעם אָרט, וואו מיין פאָטער איז שוין געלעגען האַלב טוידט, און איידער ער האָט זיין ריינע זעעלע אויסגעהויכט, האָט ער אייך געבעטען איהר זאָלט זיין דער בעשיצער פון זיין קינד, וועלכע בלייבט אַ יתומה צוליעב אייך... און יעצט אַך, יעצט ווילט איהר מיך פון דאַנען פערינאָגען... זי האָט מעהר ניט גערעדט, אַ שטראָם טרערען האָט איהר די שפּראַכע פערשטיקט.

—אַלעס אומזיסט, מיין ליעבעס קינד. האָט דער פאַבריקאַנט געענטפערט קאַלט, איך דאַרף מאָרגען האָבען די הויז א ליידיגע. נאָר וויים, אַז איך בין אויך ניט קיין וואַלד גזלן! איך האָב אויך אַ מענשליכעס הערץ, וואָס פיהלט דעם צווייטענס וועה... איך וועל דיך ניט שיקען אין דער גרויסער ברייטער וועלט, נאָר

איך וועל דיר געבען אַ פּלאַץ אין איינעם פֿון מיינע שפּייכלערס, דו זאָלסט דאָרטען קענען דיינע זאַכען אַנירערלייגען, און קיינער וועט זיי דאָרט ניט ריהרען. און דיך וועל איך צונעהמען צו זיך אין שטוב, דו וועסט דאָרטען העלפֿען עפּעס צו די שטוב אַרבייט, און מעגסט זיכער זיין, אַז דיר וועט נישט פֿעהלען!...

—אַלעס, אַלעס, וועל איך טהאָן, איך וועל געהן ביי אייך דינען, זיין אַ דינסט, יאָ אַלעס, אָבער דאָס ניט, איך קען פֿון דאַנען ניט געהן, סיידען מען וועט מיך אַרויסטראָגען אַ טויטע פֿון דאַנען, צוזאַמען מיט די זאכען...

— אויב אַזוי, האָב איך מיט דיר ניט וואָס צו ריידען— האָט זיך אָבגערופֿען דער פֿאַבריקאַנט און אַרויסגעהענ־דיג פֿון שטוב, האָט ער פֿאַר זיך געמורמעלט:

—זי וועט שוין געהן פֿון דאַנען אַ לעבעדיגע...

* * *

אין צימער איז דערווייל גאַנץ פֿינסטער געוואָרען, נאָר די האַלבע לבנה וואָס פּלעגט זיך עפּטערס בע־האַלטען הינטער די וואָלקען, האָט פֿערשפּרייט אַ שוואַכע ליכטיגקייט. דער פֿראָסט האָט זיך אָנגעפֿאַנגען צו שטאַרקען און אַ שניידענדער ווינד האָט אָנגעפֿאַנגען צו טרייסלען די לאָדען פֿון הויז, די אונגליקליכע נאָך דעם ווי זי האָט איהרע לעצטע ווערטער געענדיגט ריידען האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף איהר פֿריהערדי־גען אָרט און איינגעראָבענדיג די געזיכט אין די הענד, האָט זי שטיל געוויינט,—ווען זי האָט איהר קאָפּ איפּ־געהויבען, איז דער פֿאַבריקאַנט שוין געווען אַרויסגעגאַנגען זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען צימער פֿערטראַכט... איהרע געדאַנקען האָבען זיך געמישט מישען. ווילדע

משוגענע רעיונות האָבען זיך גענומען טומלען אין איהר קאָפּ... אַ געהיימער טויט שרעק האָט זי ערגריפען און זי האָט גענומען וואַרפען ווילדע בליקען אין די ווינקלען פון צימער, איהר האָט זיך אָבגעדאַכט אַז שוואַרצע גייסטער קריכען אַרויס פון דער ערד און ווינקען צו איהר מיט זייערע דאַרע ביינערנע פינגער... אין דעם גערויש פון דעם ווינד האָט זי געהערט פערבאָרגענע דומפּפע גייסטער שטימען, און זי האָט אָנגעפאַנגען צו ציטערן פאַר איהר אייגענעם שיין און איז אַרויסגע־לאָפען פון שטוב, ניט געמענדיג אויף זיך קיין טוך און קיין מאַנטעל, זי איז געבליבען שטעהן אין יאַרד און האָט מיט ווילדע בליקען בעטראַכט די שוואַרצע, פּע־רויבערטע געביידעס, אין וועלכע עס האָט זיך מעהר קיין פייער ניט געזעהען, ווייל די אַרביטער זיינען אַוועק אַהיים. נאָר דאָרטען ווייט, ביין צווייטען ברעג האָט זי יאָ געזעהען פייער, און פריילינבע זיסע קלאַוויר טענער האָבען זיך געטראָגען צו איהר אויער—דאָרט האָט געוואוינט דער פאַבריקאַנט.—זי האָט גענומען לאַנגזאַם אַרומשפּאַצירען איבער'ן הויף. באַלד איז זי שטעהן געבליבען און האָט אַ ווילדען געשריי געטהאָן, זי איז צוגעקומען צו דעם פּלאַץ וואו מען האָט איהר פאָטער ערמאָרדעט, און איהר האָט זיך אָבגעדוכט אַז זי זעהט איהם קייקלענדיג אין זיין בלוט. „ניין, ניין, ניין! האָט זי אויסגעשריען, עס קען ניט זיין, מיין פאָטער לעבט און וועט לעבען!...

און באַלד האָט זי זיך געלאָזט לויפען צום טויער און מיט ווילדער האַסט האָט זי די פאָרטקע געעפענט און איז אַרויסגעלאָפען אויף'ן פעלד, אין פון דאָרטען גלייך אויף יענעם זייט, ביין וואַלד וואו די מצבות זיינען

געשטאַנען. דער שטורם ווינד האָט אַרומגעשליידערט איהרע צוואיוואָרפּענע האָר, נאָר איהר האָט עס ניט גע־קימערט, ווען זי האָט דערזעהן דעם פּאָטערס קבר איז זי גלייך אויף איהם אַנידערגעפאַלען און נאַס איז גע־וואָרען די פּערפּרוירענע ערד פון איהרע הייסע טרערען.

................................,,...................

אויף מאָרגען פריה זיינען צוגעפאָהרען אין אַ שליטען צום וועכטערס הויז דער סופּעראינטענדענט פון פאַב־ריק און אַ פּאָר אַרבייטער וועלכע האָבען בעקומען דעם בעפעהל ליידיג צו מאַכען די שטוב. דערזעהענדיג אַז אין שטוב איז קיינער ניטאָ, האָט מען עס גלייך געשיקט מעלדען דעם פאַבריקאַנט, וועלכער איז גלייך געקומען און האָט געהייסען זי זוכען. מי האָט זי געפונען ביין פאָטער אויף'ן קבר, פערפרוירען ווי אַ שטיק אייז...

„זי האָט געמוזט משוגע ווערען" האָט דער פאַברי־קאַנט פאַר זיך געמורמעלט, און ווענדענדיג זיך צו די ביישטעהענדע פּערזאָנען, האָט ער זיך מיט אַ יראת שמים פנים אָבגערופען:

„גאָט איז מיין עדות אַז איך בין ניט שולדיג"!......

צוויי דורות.

(בעאַרבייטעט נאָך דעם דייטשען.)

מי האָט איהם געבראַכט צו זיינע עלטערען אין הויז. דאָרטען זאָל ער שטאַרבען. די מוטער האָט איהם געוואָלט האָבען ביי זיך. איהם האָט עס ניט געהאַרט: שטאַרבען אין דעד היים אָדער אין האָספיטאַל איז קיין חילוק ניט.

ער איז געלעגען שטיל אויף זיין אייזערנע בעטעל, בעטראַכטענדיג די דונקעל-געלב געקאַלכטע ווענד, וואָס האָבען אויסגעשפרייט אַ מעלאַנכאָליע אויף'ן צימער.

לעבען זיין בעט איז געשטאַנען די מוטער און האָט אָבגעשאַרט די האָר פֿון זיין שטערען.

ער האָט אויפֿגעהייבען די אויגען צו איהר און האָט געזאָגט מיט אַ שוואַכע שטימע: „ווי שיין עס איז היינט דרויסען! מאַמינקע, דו וועסט האָבען. אַ שעהנעם פֿריהלינג.“

„איך, מיין קינד? ניין, מיר; מיר ביידע!“

„ניין, מאַמינקע, ניין, איך וועל דאָס ניט דערלעבען.“

די מוטער איז געוואָרען דערשראָקען פֿון זיינע רייד און האָט איהם געטרייסט:

„זאָג עס ניט מיין קינד, זאָג עס ניט, דו וועסט נאָך לעבען!"

אַך מאַמינקע, איך פיהל, אַז איך וועל ניט לאַנג ציהען!"

זי האָט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל און האָט איהם ווידער געטרייסט:

„גאָט, דער גוטער, דער באַרעמהערציגער גאָט, וועט דיר העלפען, מיין קינד!"

דער קראַנקער האָט אַ שמייכעל געטהאָן און האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ:

„ווי, גאָט?"

די מוטער האָט האַלב ערשראָקען אָנגענומען זיין האַנד:

„ווי מיין קינד, דו גלויבסט גאָר ניט אין גאָט?"

דער קראַנקער האָט איהר ניט געענטפערט. זי האָט איהם פאַר אַ ווײַלע בעטראַכט מיט טרויעריגע בליקען— דאַן האָט זי מיט אַ שטימע פון געבעט איהם ווידער געפרעגט:

„גלויבסטו ניט אין גאָט?"

דער קראַנקער האָט אויך דעם מאָהל ניט געענטפערט. די מוטער האָט איהם שאַרפער אָנגעקוקט און האָט געזאָגט מיט אַ שטאַרקערען, האַלב בעפעהלענדען טאָן:

„דאָס קען ניט זיין, דו מוזט גלויבען!"

דער קראַנקער האָט איהר שטיל געענטפערט:

„איך וויים, וואָס איך טהו, מאַמע, איך וויים..."

„זוהן מיינער, איך בעט דיך, זאָג מיר, אַז דו גלויבסט!"

„און וואָס וועט עס העלפען?..."

„גאָט איז באַרעמהערציג, ער וועט דיך היילען פון דיין קראַנקהייט."

דער קראַנקער האָט ווידער אַ שאָקעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ און די מוטער האָט איהם ווידער געבעטען:

„זאָג מיר, מיין קינד, זאָג מיר, אַז דו גלויבסט!"

„זאָל איך זאָגען ליגען פאַר'ן טויט?"

„פאַר דיין טויט? ניין, ניין מיין קינד! דו דאַרפסט, דו טאָרסט ניט שטאַרבען!"

די טרערען האָבען פערשטיקט איהרע ווערטער. זי האָט זיך אַריבערגעבויגען איבער איהם און האָט איהם גענומען האַלזען. הייסע טרערען האַבען געקאַפּעט אויף דעם קראַנקענס אויסגעדאַרטען פנים. דער קראַנקער האָט זי געטרייסט און בערוהיגט. די אָפענע פענסטער לעבען וועלכער דער קראַנקער איז געלעגען, זיינען אויסגעקומען צו אַ גאָרטען, ווי עס איז געוויינליך אין די קליינע קאָנטרעס. הינטער'ן גאָרטען האָבען זיך געצויגען גרינע לאָנקעס, וואָס האָבען געדרעמעלט אין דעם הייסען שיין פון דער זון. עס איז געווען מיטאָג־צייט. פון וויטען האָט זיך געהערט דער געזאַנג פון פויגעל. אַ קרעפטיגער בשמים־דופט האָט זיך געטראָגען פון'ם נאָהענטען וואַלד צום פענסטער. מיט גרויסער צופרידענהייט האָט ער אָנגעזויגען די פרישע לופט און מיט אַ צופרידענער מיענע האָט ער בעטראַכט די וואונדערשעהנע נאַטור, פון וועלכער ער האָט זיך באַלד געדאַרפט שיידען. ער איז געווען שטאַרק אין מוטה און ער האָט שוין דורכגעמאַכט דעם חשבון מיט זיך אַליין און אונטערגעצויגען די אונטערסטע שורה... דאָך די שמערצען וואָס ער האָט געדאַרפט פערשאַפען דער מוטער דורך זיין איבערצייגונג, דאָס האָט איהם געדריקט די האַרץ.

„לאָז מיך רוהיג שטאַרבען, מאַמינקע! עס מיר ניט אָב מיין צופוילטעם האַרץ."

די מוטער האָט איהם אָנגעקוקט מיט סטאַרע בליקען. קיין טרער האָט זיך אין איהר אויג ניט בעוויזען. דאָך אַז ער האָט זי ווייטער געטרייסט, האָט זי געזאָגט:

„גאָט וועט צוהערען מיין געבעט און וועט דיך ניט אַוועקרויבען פֿון מיר. און יוען... ווען ער וועט דיך יאָ צונעהמען... וועלען מיר זיך טרעפֿען דאָרטען... דאָרטען..."

איהרע רייד האָבען דעם קראַנקען אַביסעל בעוועגט. ער האָט זיך אויפֿגעהויבען אין קישען אַביסעל העכער. עס איז איהם שווער געווען צו זאָגען, וואָס ער דיינקט. ער איז מיעד געוואָרען פֿון ריידען. ער האָט געקעמפֿפֿט מיט זיך, צו זאָל ער זאָגען וואָס ער מיינט אָדער ניט. אָבער באַלד איז איהם בעפֿאַלען דער הוסט און ער האָט נאָר געקענט בעוועגען דעם קאָפּף אַלס צייכען, אַז ער איז ניט איינשטימיג מיט איהרע רייד. דאַן איז ער צוריקגעפֿאַלען אין קישען, מיעד פֿון אָנשטריינגען זיך. די מוטער האָט ניט אָבגעלאָזען זיין האַנד און האָט איהם געמוטשעט:

„זוהן מיינער, זאָג עס מיר, דו גלויבסט ניט אין יענער וועלט? גלויבסטו ניט אין אַ לעבען נאָך'ן טויט? ניין, ניין, דאָס איז אוממעגליך, זאָג מיר, גלויבסטו ניט אין עולם הבא?"

דער קראַנקער איז געוואָרען רוהיג. זיינע גרויסע אויגען. וואָס האָבען זיך אַרויסגעשפּאַרט פֿון קאָפּ און האָבען געגעבען זיין בלייכען פנים נאָך אַ שרעקליכערען אייכזעהן, האָבען גערוהט מילד, מיט מיטלייד אויף דעם געזיכט פֿון זיין מוטער. פּאַמעלאַך, מיט אַ זאַנפֿטען טאָן האָט ער אָנגעהויבען צו ריידען:

„וואָס ווייסט איהר פֿון יענער וועלט? צו וואָס?...

איך נעהם פֿון דיר אָבשיעד דאָ אויף דער ערד. מיר זעהען זיך קיינמאָל ניט ווידער. נאָכ'ן טויט בין איך ניט מעהר ווי אַ הייפֿעל שטויב."

און דאַן האָט ער איהר געזאָגט, ווי זעהר ער וויל רוהען; ער האָט קיין מורא ניט פֿאַר'ן טויט, און האָט זי געבעטען, זי זאָל זיין אַזוי שטאַרק אין מוטה ווי ער, זי זאָל איהם ניט פֿערביטערען זיינע לעצטע לעבענס-שטונדען. די מוטער איז אָבער פֿון איהם ניט אָבגעטראָטען און האָט געבעטען ער זאָל ניט ריידען אַזעלכע רייד, עס איז אַ חילול השם.

פֿון איהרע רייד איז ער מיעד געוואָרען. ער האָט זיך אומגעקעהרט צום וואַנד און איז אַנטשלאָפֿען געוואָרען. די מוטער איז פֿון זיין בעט ניט אַוועקגעגאַנגען און האָט שטילערהייד געטהאָן תפילה צו גאָט, ער זאָל ראַטעווען איהר קינד.

* * *

אונטערדעסען איז געוואָרען פֿינסטער. דער דאָקטאָר איז געקומען און אַוועקגעגאַנגען, אונבעמערקט פֿון דעם קראַנקען, דען ער האָט נאָך געשלאָפֿען.

די מוטער איז נאָך אַלץ געזעסען ביי זיין בעט און האָט געקוקט אויף זיין געזיכט, וואָס איז געווען געל ווי וואַכס.

די ליכט, וואָס האָט געברענט אויף'ן טיש, האָט פֿערשפּרייט אַן אונבעשטימטען שיין. איהרע שטראַהלען האָבען אַרומגעטאַנצט אויף דער דעקע, מיט וועלכער דער קראַנקער איז געווען צוגעדעקט, גלייך ווי געשפּענסטער. טיפֿע שטילקייט האָט געהערשט אין צימער. פּלוצלונג האָט דער קראַנקער געעפֿענט די אויגען און די מוטער האָט אָנגענומען זיין האַנד:

„ווי פֿיהלסטו זיך, מיין קינד, איז דיר אַביסעל בעסער?"

ער האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, דען די שמערצען האָבען איהם אַביסעל אָבגעלאָזען פֿאַר'ן טויט. ער האָט געפֿיהלט, אַז באַלד, באַלד וועט ער אויסגעהן, אַז באַלד וועט דער טויט אַוועקטראָגען זיין לעבען אין זיינע

שוואַרצע פֿליגלען. ער האָט עס געזאָגט דער מוטער, זי איז פֿערציטערט געוואָרען. מיט שרעק האָט זי אַרויפֿגעלייגט איהר האַנד אויף זיין האַרץ צו פֿיהלען, ווי עס שלאָגט. דאַן האָט זי אַ טאַפּ געטהאָן דעם שטערען. טרערען האָבען זיך בעוויזען אין איהרע אויגען. זי האָט איהם ווידער געבעטען און בעשוואָרען. ער זאָל איהר זאָגען, אַז ער גלויבט אין יענער וועלט און זאָל זאָגען ווידוי פֿאַר'ן טויט. זי האָט איהם געקוועלט, געפּייניגט מיט איהרע רייד אַזוי לאַנג ביז פֿון דעם קראַנקענס ברוסט האָט זיך אַרויסגעריסען אַ הייזעריגער געשריי פֿאַר שמערץ:

„מאַמע, מאַמע, אויב איך וואָלט ניט געשטאָרבען פֿון מיין קראַנקהייט, וואָלט איך געקענט שטאַרבען פֿון דיינע רייד."

דאָך די מוטער איז פֿון איהם ניט אָבגעטראָטען:

„זוהן מיינער, איך קען ניט אַנדערס, איך וועל ניט קענען רוהען אין קבר נאָך מיין טוידט, ניין מיין קינד, איך מוז זעהען אַז מיין קינד זאָל שטאַרבען ווי אַ איד, מיט ווידוי."

דער קראַנקער האָט שווער געקרעכצעט. אָבער די מוטער האט ניט געשוויגען:

„מיט וואָסערע אויגען וועל איך קענען אַריינגעהן אין אַ שול גאָט בעטען. זוהן מיינער, האָב רחמנות, זאָג מיר, אַז דו גלויבסט!

דעם קראַנקענס ברוסט האָט זיך שווער געהויבען. די מוטער האָט ווידער געבעטען:

„גלויבסטו אין גאָט? זאָג יאָ, מיין קינד, זאָג יאָ!"

דער קראַנקער האָט געשוויגען.

„גלויבסטו אין יענער וועלט? גאָט וועט דיר פֿאַר אַלץ מוחל זיין, ווען דו וועסט אין איהם גלויבען, זוהן מיינער! גלויבסטו?"

ער האָט מעהר ניט געקענט פֿערטראָגען איהרע רייד און מיט די לעצטע כוחות האָט ער זי געבעטען:

„מאַמינקע, האָב רחמנות, לאָז מיך, לאָז מיך!..."

„איך קען דאָס ניט, איך טאָר דאָס ניט, איך וועל ניט האָבען קיין מנוחה אין קבר."

און ווייטער האָט זי זיך אַריבערגעבויגען איבער איהם האָט איהם אַרומגענומען און געמאַטערט מיט איהרע פראגען און ביטען, גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט אַרויס־רייסען די נשמה פון זיין גוף.

„מאַמע, האָב רחמנות אויף מיר, לאָז מיך... לאָז מיך... פערביטער מיר ניט די לעצטע מינוטען!..."

דאָך די מוטער האָט איהם ניט געהערט און מיט אַ בעפעהלענדען טאָן האָט זי געזאָגט:

„דו מוזט גלויבען, הערסט, דו מוזט גלויבען!"

דעם קראַנקענס געזיכט האָט זיך אָנגעצונדען מיט דעם גלוטה פון איבערציינגונג און ער האָט אויסגעקרעכצט:

„לאָז מיך שטאַרבען, מאַמע, פערשטעל ניט דעם טויט די וועג."

די מוטער איז געוואָרען בלייך ווי קאַלך פון זיינע רייד:

„ניין, דו דאַרפסט ניט שטאַרבען איידער דו טהוסט תשובה!"

ער האָט איהר ניט געענטפערט. זי האָט ווייטער גערעדט:

„זוהן מיינער, מיין איינציגער זוהן, זאָג מיר אַז דו גלויבסט אין יענער וועלט!"

ער האָט דאָס שוין מעהר ניט געקענט אַריבערטראָגען. ער האָט צונויפגענומען די לעצטע קרעפטען, האָט זיך אַ הייב געטהאָן אין קיסען און האָט איהר אָבגעשטויסען פון זיך מיט די ווערטער:

„מאַמע, מאַמע, לאָז מיך שטאַרבען!"

די מוטער איז אָבגעטראָטען הינטערווייליג און איז געבליעבען שטעהן ביים צוויטען ברעג בעט, זי האָט פערבראָכען די הענד און האָט געשעפטשעט:

„רבונו של עולם, גוטער גאָט, האָב רחמנות, העלף מיר... לאָז מיר מיין קינד... העלף איהם... העלף מיר..."

איהר געבעט איז פֿערשטומט געוואָרען אויף די ליפּען. זי איז ווידער צוגעגאַנגען צו איהם און האָט געפֿרעגט מיט אַ הויכער, פֿייערדיגער שטימע:

„מיין קינד, זאָג מיר: גלויבסטו אין גאָט?" איהר שטימע האָט געקלונגען וויסט דורך דער נאַכט. דער קראַנקער האָט זיך געוואָלט האַסטיג אויפֿהויבען, אָבער זיינע קרעפֿטען האָבען איהם ניט ערלויבט.

נאָך אַמאָל האָט זי איהם געפֿרעגט און אין איהר שטימע האָט געציטערט אַ ווילדער שמערץ:

גלויבסטו אין גאָט?

זיין טוידט מיעדע זעעלע האַט געקעמפּפֿט מיט דעם ליגען, ער האָט געוואָלט שטאַרק בלייבען. ער האָט געפֿיהלט אַ ברענענדיגען פֿערלאַנג צו זיין אַליין. נאָר אַליין... אַליין... און ער האָט אַ מאַך געטהאָן מיט'ן האַנד, זי זאָל איהם לאָזען אַליין... דאַן איז ער געבליבען ליעגען רוהיג אוז איז אַנשלאָפֿען געוואָרען. די מוטער איז געזעסען אַ רעכטע צייט און האָט געוויינט קוקענדיג אויף איהם. עס האַט איהר אָנגעהויבען צו שלעפֿערן און זי איז שטיל אויף די שפּיץ פֿינגער אַרויסגעגאַנגען אין קיטשען, זיך צולייגען... דער קראַנקער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט. זיינע לעצטע מינוטען זיינען געקומען. די שלאַכט צווישען לעבען און טוידט איז געווען שווער, אָבער ער האָט געקעמפּפֿט עהרליך און מוטהיג אַליין. אין דער פֿינסטערער נאַכט אָהן דעם גלויבען אין אַ בעסערע וועלט, אָהן ווידוי... אַליין איז ער אויסגעגאנגען... אין דער פֿינסטער, דען די ליכט האָט אויסגיברענט...

אַז עס איז געוואָרען טאַג און די זון האָט אַריינגעשיינט דורך די פֿענסטער, איז די מוטער געזעסען אויף דער ערד, נעבען איהר טוידטען זוהן, און האָט ביטער געוויינט...